

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

**"Η βία κατά των γυναικών στην Κολομβία
υπό το καθεστώς εσωτερικών αναταραχών και συγκρούσεων"**

Ph.D. Διατριβή
Μαρίν Αϊδέ-Κάρμεν
Α.Μ.: 302080

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:
Επιβλέπων : Καθηγητής Ι. Φαρσεδάκης
Μέλη : Καθηγητής Α. Μαγγανάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Γ. Λάζος

Νοέμβριος 2013,
Αθήνα.

Σύνοψη

Η βία κατά των γυναικών στην Κολομβία υπό καθεστώς εσωτερικών αναταραχών και συγκρούσεων

1. Η έρευνα και οι σκοποί

Η έρευνα ασχολείται με τις εμπειρίες των γυναικών που υπέστησαν βία στον εμφύλιο πόλεμο της Κολομβίας. Ο χώρος διεξαγωγής της έρευνας είναι η περιοχή μέσα και γύρω από την Barrancabermeja, μια πόλη που ανήκει στο νομό της Santander, στην κεντρική και βόρεια Κολομβία. Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, διαπιστώνεται γενικά έλλειψη μελετών γύρω από την βία κατά των γυναικών στην Κολομβία, στο πλαίσιο του εμφυλίου πολέμου· ως εκ τούτου, η παρούσα μελέτη είναι πρωτότυπη, και σκοπός της είναι να καταστήσει ευρύτερα γνωστές τις μαρτυρίες των γυναικών που έχουν υπάρξει θύματα βίας.

2. Το θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Ορισμός της Βίας

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάστηκε η έννοια της βίας, σύμφωνα με διάφορες απόψεις και προοπτικές, καθώς επίσης και η διασύνδεσή της με δομές εξουσίας. Η Arendt (1970:8), για παράδειγμα, μας υπενθυμίζει ότι η βία τείνει να γίνει ένα αυτονόητο φαινόμενο. Βασικό θέμα για την παρούσα μελέτη, πάντως, είναι η προβολή της άποψης ότι η βία είναι, αφενός κοινωνικά και πολιτιστικά κατασκευασμένη, και αφετέρου, άρρηκτα συνδεδεμένη με την εξουσία. Οι Robben & Nordstrom (1995:7) το θέτουν ως εξής: «Η βία, η δύναμη και η εξουσία είναι η εξιδανικευμένη σχέση των κοινωνικών και πολιτιστικών ιδρυμάτων με τις αντιλήψεις της ιεραρχίας». Επιπλέον, η βία δεν είναι μόνο φυσική, είναι επίσης συμβολική, επιβάλλοντας την σημασία της «ως νόμιμου μέσου για την συγκάλυψη των σχέσεων εξουσίας, που είναι και η βάση της δύναμης της» (Bourdieu & Passeron, 1990).

2.2. Η βία κατά των γυναικών

Η βία κατά των γυναικών έχει υπάρξει επί μακρόν αφανής. Για παράδειγμα, όπως έχουν επισημάνει οι Dobash, η ενδοοικιακή βία είναι ένα σύγχρονο πρόβλημα και πολύ συχνά παραμένει χωρίς αναγνώριση και ενημέρωση (Dobash, 2001). Τα Ηνωμένα Έθνη δεν έδιναν ορισμό για τη βία εις βάρος των γυναικών μέχρι και το 1993. Οι ερευνητές του Φεμινισμού ανέπτυξαν τις έννοιες της ισότητας των δύο φύλων και της πατριαρχίας για να κατανοήσουν καλύτερα τις διαφορετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ γυναικών και ανδρών. Οι Dobash ισχυρίζονται ότι «για τους άνδρες, η βία είναι ενσωματωμένη ως μία φυσική, εμπειρική διαδικασία στην κουλτούρα τους, έτσι ώστε να την ασκούν με μεγαλύτερη ευκολία αλλά και να καταφεύγουν αμεσότερα σε αυτήν» (Dobash & Dobash, 1998:164). Η εξέταση περιπτώσεων ενδοοικιακής βίας συμβάλλει στην κατανόηση της ιδιαιτερότητας της βίας εις βάρος των γυναικών· επίσης, γίνεται αντιληπτό ότι η βία που συμβαίνει για πρώτη φορά στο σπίτι ή στον ιδιωτικό τομέα, μπορεί να επαναληφθεί και σε εμφύλιο

πόλεμο. Σε κοινωνίες ευρισκόμενες σε κατάσταση σύγκρουσης, η ασκούμενη από τους άντρες βία διαδίδεται και επαναλαμβάνεται μέσα στην οικογένεια (McWilliams 1998).

Το θέμα, που εξετάζεται κυρίως στην παρούσα μελέτη, είναι η βία μέσα στην οικογένεια, μία περίπτωση κατά την οποία η κρατική παρέμβαση προϋποθέτει την παραβίαση των ορίων ανάμεσα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό χώρο. Ωστόσο, η απροθυμία της αστυνομίας να παρέμβει στις εσωτερικές ενδοοικιακές διαμάχες είναι συχνά παρατηρούμενο φαινόμενο (Connell 1990:527).

Η διάσταση του φύλου αναγνωρίζει ότι οι εμπειρίες και οι ενέργειες ανδρών και γυναικών, κατά τη διάρκεια συγκρούσεων, καθορίζονται από τους ρόλους των φύλων και τις ταυτότητες που τους ανατίθενται από την κοινωνία (Moser & Clark, 2001:30). Η βία συνδέεται στενά με το φύλο: το φύλο χρησιμεύει ως πηγή για την κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών, για το πώς προκύπτει η βία μεταξύ τους, αλλά για το πώς η βία εις βάρος των γυναικών μπορεί να διαφέρει από αυτήν που επιβάλλεται στους άντρες.

2.3. Η βία κατά των γυναικών σε εμφύλιο πόλεμο

Η βία κατά των γυναικών σε όλους τους τύπους πολέμου είναι οι λιγότερο δημοσιοποιημένες και δεν έχουν μελετηθεί ευρέως. Η έννοια της βίας είναι τόσο ευρεία ώστε δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός, δεδομένου ότι διαφέρει ανάλογα με τις κοινωνικές, πολιτικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνθήκες της κάθε κοινωνίας. Η κυρίαρχη αφήγηση του πολέμου γίνεται από άνδρες: εξάλλου, ανδρικές εμπειρίες καταγράφονται συνήθως. Για να κατανοήσουμε την εμπειρία των γυναικών που υπέστησαν βία, είναι απαραίτητο να ανακαλύψουμε τι θεωρούν ως βία.

Οι συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν από τη Nikolić-Ristanović αποκαλύπτουν πώς η βία σε έναν εμφύλιο πόλεμο γίνεται κατανοητή από τις γυναίκες, με ποιον τρόπο η αντίληψη των γυναικών δε συμφωνεί με τις προσδοκίες των ερευνητών, αλλά σε τι διαφέρει από τον τρόπο με τον οποίον οι άνδρες βιώνουν τη βία. Έτσι, στη μελέτη που πραγματοποίησε σε γυναίκες κατά τον εμφύλιο πόλεμο στα Βαλκάνια, η Nikolić-Ristanović διαπίστωσε ότι οι γυναίκες βίωσαν τη βία με διαφορετικό τρόπο από ότι οι άνδρες: «Ο πόλεμος αυξάνει τα αισθήματα απελπισίας τους περισσότερο από ότι αυξάνει την ισχύ τους, επιτίθεται στην σωματική και ψυχική τους υγεία, ο πόλεμος τους να κάνει να εξαρτώνται από τους άλλους, δεδομένου ότι ενισχύει τις κοινωνικές απόψεις που τείνουν να διατηρήσουν ή να ενισχύσουν τον υποτακτικό τους ρόλο» (Nikolić-Ristanović 2000:22) Οι ερωτηθείσες έκαναν λόγο τη βία κατά των συναισθημάτων, καθώς και για το ότι η απώλεια των αγαπημένων τους προσώπων ήταν το χειρότερο είδος βίας. Μια ερωτηθείσα δήλωσε: «Κατά τη γνώμη μου, ο φόβος εμπεριέχει τόση βία όσο και η πραγματική σωματική βία» Η Nikolić-Ristanović σημείωσε η αντίληψη των ερωτηθεισών γυναικών για τη βία ήταν πολύ ευρύτερη απ' ό,τι περίμενε η ερευνητική της ομάδα: στην αντίληψη αυτήν συμπεριλαμβάνονταν η κατάσταση πολιορκίας, ο φόβος της αυταρχικότητας των

αρχών, η προσφυγιά, η έλλειψη φαγητού, η διαρκής παρακολούθηση, το γεγονός ότι έβλεπαν άλλους ανθρώπους να διώκονται, αλλά και ότι αποτελούσαν μέρος ενός περιφρονημένου έθνους (ibid: 25 – 30).

Τα στοιχεία που αναφέρουν οι ερωτηθείσες, όπως η βία κατά των συναισθημάτων ή ο φόβος για την απώλεια των αγαπημένων, αποκαλύπτουν με ποιον τρόπο οι γυναίκες κατανοούν τον πόλεμο με διαφορετικό τρόπο από τους άνδρες· αντανακλούν, επίσης, το πόσο ευάλωτες είναι, αλλά και το αίσθημα της έλλειψης προστασίας που βιώνουν, ενώπιον του πολέμου.

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται επίσης η φύση της βίας σε έναν εμφύλιο πόλεμο – εν προκειμένω, στον εμφύλιο πόλεμο στην Κολομβία – και οι ιδιαίτερες μορφές και επιπτώσεις αυτής της μορφής βίας, όπως είναι η μετακίνηση εκατομμυρίων ανθρώπων, κυρίως γυναικών και παιδιών, η διάλυση των οικογενειών εξαιτίας της εξαφάνιση και θανάτωση των αρσενικών μελών της οικογένειας, αλλά και η σύλληψη ή η απαγωγή των νέων από ένοπλες ομάδες. Όπως έχει επισημανθεί, η φύση του πολέμου είναι από μόνη της ένα θέμα διαφωνίας, ενώ και η χρήση του όρου «εμφύλιος πόλεμος» δεν είναι αποδεκτός από τους ακαδημαϊκούς κύκλους της Κολομβίας. Παρ' όλ' αυτά, η μεγάλη έκτασή του, η βία του βρώμικου πολέμου, που διεξήχθη κυρίως από παραστρατιωτικές ομάδες, ο αριθμός των νεκρών και των εκτοπισμένων, η συμμετοχή ενός εξωτερικού παράγοντα, των ΗΠΑ, καθώς και τα παγκόσμια οικονομικά συμφέροντα, προσανατολίζουν προς την ιδέα του πολέμου, και όχι προς κάτι, που μπορεί να περιγραφεί ως εσωτερική σύγκρουση. Με δεδομένο, ωστόσο, ότι οι περισσότεροι ερευνητές της Κολομβίας είναι απρόθυμοι να δουν την προαναφερθείσα σύγκρουση ως πόλεμο, έπρεπε να στηριχθώ στην άποψη λίγων κολομβιανών και διεθνών ερευνητών, που περιγράφουν τη σύγκρουση ως πόλεμο.

Επί του παρόντος, η πλειοψηφία των ερευνητών στην Κολομβία δεν χρησιμοποιούν τον όρο «εμφύλιος πόλεμος», για να περιγράψουν τη βία στην Κολομβία· επιπλέον, υπάρχει μικρή ή καθόλου αναγνώριση του ζητήματος της βίας εις βάρος των γυναικών σε εθνικό επίπεδο. Επιπλέον, υπάρχει έλλειψη βιβλιογραφίας σχετικά με τον εμφύλιο πόλεμο στην Κολομβία και τις χώρες της Λατινικής Αμερικής γενικότερα, ενώ πολύ λίγα έχουν γραφεί για το θέμα της βίας εις βάρος των γυναικών. Μέχρι τη δεκαετία του 1990 δε γινόταν καθόλου λόγος για τη βία εις βάρος των γυναικών στην Κολομβία· ως συνέπεια αυτού, υπάρχουν λίγες σοβαρές μεθοδολογικές μελέτες για τις γυναίκες. Το γεγονός αυτό οφείλεται, τόσο λόγω στην έλλειψη συνειδητοποίησης της σοβαρότητας του προβλήματος, όσο και στη γενικότερη αντίληψη ότι τα θέματα που αφορούν στις γυναίκες, είναι κυρίως οικογενειακά θέματα, και οι ξένοι δεν πρέπει να επεμβαίνουν σε αυτές τις υποθέσεις. Άμεσο αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι τόσο η κυβέρνηση, όσο και άλλοι δημόσιοι φορείς αμελούν ή αδιαφορούν για το πρόβλημα. Η λύση του προβλήματος έχει ουσιαστικά μεταταθεί στις διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες συνεισφέρουν σε μεγάλο βαθμό στην ευαισθητοποίηση για τα θέματα της βίας εις βάρος των γυναικών.

Η έλλειψη ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας σχετικά με τη βία εις βάρος των γυναικών στον εμφύλιο πόλεμο στην Κολομβία, σημαίνει ότι η παρούσα μελέτη έπρεπε να βασισθεί κυρίως σε εκθέσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων στην Κολομβία. Τέτοιου είδους οργανώσεις, είναι κατά κύριο λόγο γυναικείες οργανώσεις που παρέχουν φροντίδα και υποστήριξη σε γυναίκες που έχουν μετακινηθεί με βία από τα σπίτια τους, ή έχουν ανάγκη από ιατρική φροντίδα ή οικονομική ενίσχυση, καθώς και σε οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που με τη σειρά τους βασίζονται στις ίδιες ΜΚΟ.

Βάσει της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για τη βία εις βάρος των γυναικών, μπορώ να δώσω μία ικανοποιητική εικόνα της κατάστασης· ωστόσο, υπάρχει ανάγκη να διερευνηθεί η ιδιάζουσα κατάσταση πολλών κολομβιανών γυναικείων οργανώσεων στις αγροτικές περιοχές και να αναγνωρισθούν οι ιδιαιτερότητες της κουλτούρας τους, προκειμένου να γίνει αντιληπτή η κατάστασή τους και να προσδιορισθεί το είδος της βίας που υφίστανται εντός των συνθηκών ενός εμφυλίου πολέμου.

3. μεθοδολογία

Ο διερευνητικός χαρακτήρας αυτής της έρευνας οφείλεται ακριβώς στην απουσία προηγούμενων μελετών σχετικά με τη βία εις βάρος των γυναικών στον εμφύλιο πόλεμο. Ως εκ τούτου, ο ποιοτικός χαρακτήρας της μελέτης προτίθεται να εκφράσει τις εμπειρίες των γυναικών σε καταστάσεις μεγάλης ευπάθειας. Έχω υιοθετήσει μια φεμινιστική προοπτική, η οποία, κατά τη γνώμη μου, επιτρέπει μεγαλύτερη ευαισθησία και κατανόηση, επιτρέποντας στις γυναίκες να εκφράσουν τις απόψεις τους. Μια φεμινιστική προοπτική στη συνέντευξη έχει το πλεονέκτημα μιας πιο αμοιβαίας προσέγγισης, που ελαχιστοποιεί την απόσταση μεταξύ του ερευνητή και της ερωτηθείσας. Η σημασία της ποιοτικής έρευνας, που βασίζεται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, παρέχει επαρκείς πληροφορίες σχετικά με τις εμπειρίες των γυναικών. Έχω εξετάσει τη χρησιμότητα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, τόσο από την άποψη των αναγκών των ερωτηθεισών και του ερωτώντος, όσο και σε σχέση με τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε στην εκτέλεση των συνεντεύξεων. Παράλληλα με το διερευνητικό χαρακτήρα της ποιοτικής έρευνας, έχω χρησιμοποιήσει διασταύρωση των δεδομένων για να δώσω μεγαλύτερη εγκυρότητα στην έρευνα. Περιέγραψα τις μεθόδους συλλογής δεδομένων και τη χρήση του δευτερογενούς υλικού με τη μορφή καταγγελτικής μαρτυρίας, καθώς και άλλες πληροφορίες που λήφθηκαν από τους υπαλλήλους, μέλη τοπικής οργάνωσης για τη φροντίδα των γυναικών, από τους οποίους πήρα επίσης συνέντευξη ως εμπειρογνώμονας. Εκτός των άλλων, έκανα λόγο για τη δεοντολογία που διέπει τις συνεντεύξεις με γυναίκες ευρισκόμενες υπό συνθήκες τόσο υψηλού άγχους, καθώς και τη δική μου τοποθέτηση.

Η σημασία της ποιοτικής έρευνας έγκειται στο ότι εμπεριέχει ευαισθησία, κύρος και αξιοπιστία, που την καθιστούν την πλέον χρήσιμη μέθοδο για τη μελέτη της βίας εις βάρος των γυναικών στην Κολομβία, υπό συνθήκες του εμφυλίου πολέμου. Φεμινιστικές προσεγγίσεις έχουν αποδειχθεί πιο αποτελεσματικές και

ευαισθητοποιημένες για την μελέτη των γυναικείων υποθέσεων, επειδή βασίζονται στις εμπειρίες των γυναικών· το γεγονός αυτό έχει συμβάλει στην ανάπτυξη θεωριών γύρω από τις γυναικείες ανησυχίες. Αυτή η μέθοδος της συνέντευξης απαιτεί προσωπική επαφή με τις γυναίκες, και το περιβάλλον τους.

Φεμινιστικές προσεγγίσεις έχουν πολλά να συνεισφέρουν σε αυτή τη μελέτη σχετικά με τη βία εις βάρος των γυναικών, λόγω της ικανότητάς τους να παρέχουν συμβουλές σε γυναίκες που βρίσκονται σε άσχημη κατάσταση, να διερευνούν καινοτόμες μεθόδους για να εκφράσουν τις γυναικείες φωνές, και γενικότερα, να δίνουν κύρος στις προσωπικές μαρτυρίες των γυναικών. Η φεμινιστική έρευνα ασχολείται με τις σχέσεις των δύο φύλων. Θα ήταν δυνατόν, ως εκ τούτου, χρησιμοποιώντας την ανάλυση του φύλου ως κοινωνικής κατηγορίας που επηρεάζει τη δομή της κοινωνίας, να κρίνουμε και να οριοθετήσουμε τις εμπειρίες των γυναικών στον εμφύλιο πόλεμο της Κολομβίας ως φυλετικές (gendered).

Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις παρείχαν το πλούσιο περιεχόμενο της έρευνας, παρ' όλο που ο αριθμός των συνεντεύξεων ήταν περιορισμένος. Οι συνεντεύξεις διευκόλυναν το διερευνητικό χαρακτήρα της παρούσας έρευνας και επέτρεψαν να περιγραφεί η κατάσταση των γυναικών αυτών.

Τα στοιχεία διασταυρώθηκαν, προκειμένου να παράσχουν ένα πλαίσιο για την ανάλυση τους, που έγινε στο επόμενο κεφάλαιο. Η χρήση της ανάλυσης περιεχομένου για την ανάλυση του υλικού της συνέντευξης επέτρεψε στις γυναικείες εμπειρίες να περιγραφούν με σαφήνεια και να καταστούν έγκυρες. Η ανάλυση των κειμένων αυτών έδωσαν ένα πλούσιο περιεχόμενο, και η διαδικασία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να συνδυασθεί με τις καταγγελτικές μαρτυρίες, κατά τρόπον ώστε να συμπληρωθούν οι πληροφορίες που αποκτήθηκαν από τις συνεντεύξεις.

Ένα σημαντικό ζήτημα στην έρευνα του είδους αυτού είναι να κατανοηθεί η δεοντολογία της συνέντευξης και να καταστούν σαφείς οι κίνδυνοι της παραβίασης του απορρήτου. Οι ερωτηθείσες είναι εξαιρετικά ευάλωτες, τόσο λόγω των τραυματικών γεγονότων που έχουν βιώσει, όσο και των διαρκών κινδύνων που αντιμετωπίζουν.

Επιπρόσθετα, πρέπει να έχω υπ' όψιν μου την τοποθέτησή μου. Αφενός έχω κάποια πράγματα κοινά με την συνεντευξιαζόμενη γυναίκα συμπεριλαμβανομένων της κοινής εθνικότητας, γλώσσας και ορισμένα στοιχεία της ίδιας κουλτούρας. Ωστόσο, είμαστε επίσης πολύ διαφορετικές από άποψη μορφωτικού επιπέδου, απασχόλησης και τρόπου διαβίωσης. Έχω ζήσει τόσο στην πρωτεύουσα της Κολομβίας όσο και στο εξωτερικό, και απολαμβάνω τα πλεονεκτήματα από την άποψη της εκπαίδευσης και της ελευθερίας της ζωής σε πολλούς διαφορετικούς τόπους και πολιτισμούς· αντιθέτως, οι ερωτηθείσες έχουν ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους απασχολούμενες ως αγρότισσες στα χωριά της Κολομβίας. Παρόλα αυτά, οι συνθήκες άγχους που οι γυναίκες αυτές έπρεπε να υπομείνουν, με έπεισε να συνεχίσω και να ολοκληρώσω την έρευνα αυτήν.

4. Το ιστορικό πλαίσιο στην Κολομβία

Το κεφάλαιο αυτό καλύπτει το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της Κολομβίας· η Κολομβία χαρακτηρίζεται από πατριαρχική κουλτούρα, που επιβλήθηκε από την Ισπανική αυτοκρατορία, από μία εξαιρετικά άνιση κατανομή της γης, μια ιστορία γεμάτη από εμφυλίους πολέμους, τη δημιουργία ένοπλων ομάδων στη σύγχρονη εποχή, αλλά και από τον τρόπο, με τον οποίον η διαδεδομένη βία έχει επηρεάσει το σύνολο του πληθυσμού, και ιδιαίτερα τις γυναίκες.

Στη σύγχρονη εποχή, οι μελετητές είναι δύσκολο να συμφωνήσουν στον ορισμό του εμφυλίου πολέμου. Στην περίπτωση της Κολομβίας, παρ' ότι η χώρα θεωρείται διεθνώς σε κατάσταση εμφυλίου πολέμου, πολλοί ακαδημαϊκοί της Κολομβίας είναι διστακτικοί ως προς τη χρήση του όρου, προτιμώντας, αντ' αυτού, τον όρο «εμφύλια διαμάχη».

Από την αρχή της Ισπανικής κατάκτησης στα τέλη του 15ου αιώνα η ιστορία της Κολομβίας χαρακτηρίζεται από λεηλασίες και εκμετάλλευση. Η ταξική ιεραρχία αναπτύχθηκε μέσα από τις εθνικές διαφορές, με τους λευκούς εποίκους στην κορυφή, τους μιγάδες ενδιάμεσα, και τους υπόδουλους έγχρωμους ή τους ιθαγενείς στη βάση. Η γη των αυτοχθόνων κατοίκων χωρίστηκε από τους λευκούς, οι οποίοι επιπλέον εξανάγκασαν τους ιθαγενείς σε καθεστώς δουλείας. Η απαλλοτρίωση των γαιών συνεχίστηκε και μετά την ανεξαρτησία της Κολομβίας από την Ισπανία στις αρχές του 19ου αιώνα, αφού οι γαιοκτήμονες προσπάθησαν να επεκτείνουν τις εδαφικές εκτάσεις τους. Η Κολομβία γνώρισε συνεχείς εμφυλίους πολέμους μεταξύ των δύο κυρίαρχων πολιτικών κόμματος, των Φιλελεύθερων και των Συντηρητικών. Από τους πλέον καταστροφικούς ήταν η La Violencia που ξεκίνησε το 1940, στην οποία περισσότεροι από 500.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, και η οποία σηματοδεύθηκε από τρομερές φρικαλεότητες· οι φρικαλεότητες αυτές ξεκίνησαν κατά το β' μισό της δεκαετίας του 1940, ως μία σειρά πολέμων για την απόκτηση γης, ανάμεσα σε αγροτικά στρατεύματα, που υποστηρίζονταν από τα δύο πολιτικά κόμματα. Ο σημερινός εμφύλιος πόλεμος μπορεί να θεωρηθεί ως συνέχεια της La Violencia

Οι γαιοκτήμονες, οι πολυεθνικές εταιρείες καλλιεργειών, ορυκτών και οι εταιρείες πετρελαίου και ορυκτών πόρων, μαζί με τα καρτέλ των ναρκωτικών που αναζητούν γη για την καλλιέργεια κοκαΐνης, ανταγωνίζονται από κοινού για τον έλεγχο της γης. Επιπλέον, η σύγκρουση αποκτά διεθνή χαρακτήρα με τη στήριξη που παρέχεται από τις ΗΠΑ προς την κολομβιανή κυβέρνηση, με τη μορφή παροχής στρατιωτικής βοήθειας και εκπαίδευσης. Η εισαγωγή του Δόγματος Εθνικής Ασφάλειας, εξάλλου, χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει τις ωμότητες και τις επιθέσεις σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των συνδικάτων, των γυναικείων οργανώσεων, των ομάδων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων, που θεωρούνται μάλλον ως ο πραγματικός στόχος για τις αρχές ασφαλείας, και όχι τόσο τα αντάρτικα κινήματα εναντίον των οποίων πολεμά το κράτος (Giraldo, 1996).

Η ιστορία της Κολομβίας είναι γεμάτη από συνεχείς απαλλοτριώσεις γης και διακρίσεις εις βάρος αυτοχθόνων και αγροτικών πληθυσμών. Από την εποχή της ισπανικής κατάκτησης μέχρι τις μέρες μας, διαφορετικές ομάδες ισχυρών επεδίωξαν να αναλάβουν τον έλεγχο της γης και των πόρων και να επιβάλουν στους φτωχούς να εργάζονται γι' αυτούς ως εργάτες, και συχνά ως σκλάβοι. Για τις γυναίκες αυτό σήμαινε την επιβολή της πατριαρχικής κουλτούρας, η οποία επέζησε μέχρι σήμερα. Η ανεξαρτησία από την Ισπανία δεν μετέβαλε την εν λόγω διαδικασία. Αντί της Ισπανικής ελίτ την θέση πήραν οι απόγονοι τους, που γεννηθηκαν εκεί (οι criollos). Το πρωτότυπο σύστημα encomienda μπορεί να είχε εγκαταλειφθεί, αλλά αντικαταστάθηκε από το hacienda που παρέχει στους ιθαγενείς μικρά κομμάτια γης για να διαμένουν. Προκειμένου να διαφυλάξουν το μέλλον τους, οι αγρότες αναζήτησαν προστασία από τους ισχυρούς. Στη συνέχεια, ωστόσο, μπλέχθηκαν στους εμφυλίους πολέμους της ελίτ, αφού τα δύο πολιτικά κόμματα μάχονταν για τον έλεγχο του κράτους. Η διαδικασία της απαλλοτρίωσης της γης συνεχίστηκε, εφόσον βρέθηκε ένας νέος διαμοιρασμού της γης των αυτοχθόνων κατοίκων

Η ιστορία της Κολομβίας αποκαλύπτει επίσης την προθυμία, ιδίως της ελίτ, να πάρει τα όπλα, στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν την εξουσία. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των πολέμων διεξήχθη από τους αγρότες οπαδούς των ισχυρών, και αποκορυφώθηκαν με τις τρομερές αγριότητες της La Violencia. Στο σημείο αυτό ο ένοπλος αγώνας ξέφυγε από τον έλεγχο της ελίτ, με την ανάδυση κινημάτων από τον αγροτικό χώρο και τη μεσαία τάξη, όπως το FARC και το M19. Προκειμένου να ανακτήσουν τον έλεγχο, οι διαιρεμένες δυνάμεις των κυβερνώντων κομμάτων ανασυντάχθηκαν και συγκρότησαν μια συμμαχία, το Εθνικό Μέτωπο. Αυτό συνέπεσε με την αυξανόμενη ανάμειξη των ΗΠΑ, τη διάθεση κεφαλαίων και πόρων εκ μέρους τους, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και εξοπλισμού, καθώς και την προώθηση ενός νέου δόγματος εθνικής ασφάλειας, το οποίο δικαιολογούσε τις επιθέσεις κατά των φτωχών, καθώς και εναντίον οποιουδήποτε έπαιρνε το μέρος τους ή προσπαθούσε να τους υπερασπιστεί. Η εμφάνιση των συμμοριών που εμπορεύονταν ναρκωτικά περιέπλεξε περαιτέρω την κατάσταση και ενίσχυσε περισσότερο την αιτιολόγηση της αμερικανικής παρέμβασης· στην πραγματικότητα, ωστόσο, αυτά είναι σε μεγάλο βαθμό άσχετα με τη διαδικασία των απαλλοτριώσεων, η οποία συνέβαινε για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα.

Την ίδια στιγμή που αναπτυσσόταν η νέα φάση στον εμφύλιο πόλεμο της Κολομβίας, η χώρα παρασυρόταν με αυξανόμενο ρυθμό στην παγκόσμια οικονομία. Η διείσδυση των διεθνών εταιρειών σε ποικίλους τομείς, συμπεριλαμβανομένων των ορυχείων, της γεωργίας και της εκμετάλλευσης πετρελαίου, είχε ως συνέπεια την περαιτέρω πίεση για τον έλεγχο της γης και των πόρων. Κατά την περίοδο της La Violencia, είχαν χρησιμοποιηθεί παραστρατιωτικές δυνάμεις, ενώ επίσης, είχε λάβει χώρα μαζικός εκτοπισμός των φτωχών από τη γη τους. Η συνέχιση αυτού του πολέμου από τη δεκαετία του 1960 και εξής, είχε ως συνέπεια τον όλο και μεγαλύτερο εκτοπισμό των χωρικών, την ανάδυση ενός τεράστιου αριθμού ενόπλων ομάδων, ταγμάτων θανάτου, δυνάμεων αυτοάμυνας, και παραστρατιωτικών οργανώσεων·

Πολλά από αυτά δημιουργήθηκαν από το κράτος και τις ένοπλες δυνάμεις του, κάποιες χρηματοδοτούνταν από μία συμμαχία επιχειρηματιών, από διακινητές ναρκωτικών, γαιοκτήμονες, σωματεία, καθώς και τοπικές ή περιφερειακές αρχές. Οι αντάρτικες ομάδες επίσης πολλαπλασιάστηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν απλώς εγκληματικές οργανώσεις. Ακόμη και εκείνες που διατήρησαν τον πολιτικό σκοπό τους, κατέφυγαν σε απαγωγές, εκβιασμούς και αναμείχθηκαν στο εμπόριο ναρκωτικών.

Οι άνθρωποι που κινδυνεύουν περισσότερο και που υπέστησαν το μεγαλύτερο κακό, ήταν οι φτωχοί και οι απλοί άνθρωποι. Πολλοί αναγκάστηκαν να μεταναστεύουν στις πόλεις, είτε επειδή εκτοπίστηκαν από τη γη τους, είτε επειδή δεν υπήρχε δουλειά ή προοπτικές γι' αυτούς στις αγροτικές περιοχές. Ενώ η αστική μεσαία τάξη ευημερεί οι φτωχοί, τόσο στις πόλεις και την ύπαιθρο, παρέμειναν αποκλεισμένοι.

Η σύγχρονη ιστορία της Κολομβίας είναι σχετική με τις μαζικές εκτοπίσεις των εκατομμυρίων ανθρώπων, την σκόπιμη στόχευση και εξολόθρευση όσων θεωρούνταν ως ανατρεπτικά στοιχεία, την κήρυξη πολέμου εναντίον των φτωχών και των απόκληρων· τη συμμαχία ανάμεσα στην εθνική ελίτ και τις διεθνείς στρατιωτικές δυνάμεις και τα εμπορικά συμφέροντα, ιδίως εκ μέρους των ΗΠΑ. Αυτοί που φέρουν το βάρος αυτού του σύγχρονου πολέμου είναι οι φτωχοί της υπαίθρου, ιδιαίτερα οι γυναίκες, που αποτελούν την πλειοψηφία των εκτοπισμένων, και οι οποίες έχουν μείνει χήρες μετά τη δολοφονία των συζύγων τους, αναγκασμένες να δίνουν μάχη για να επιβιώσουν και να αναθρέψουν μόνες τους τα παιδιά τους.

4.1. Η θέση των γυναικών στην Κολομβία

Ιστορικά, δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες σχετικά με τη θέση των γυναικών στην Κολομβία. Η αποικιοκρατική αυτοκρατορία των Ισπανών δομήθηκε ως πατριαρχική κοινωνία και οι γυναίκες ήταν – και σε πολλές περιπτώσεις εξακολουθούν να είναι – υπό την κυριαρχία των ανδρών. Μόνο τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει αυτό να αλλάζει με τις γυναίκες της αστικής μεσαίας τάξης να αποκτούν ένα βαθμό ισότητας με τους άνδρες. Για τις γυναίκες της υπαίθρου, ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό συνεχίζεται η ίδια ζωή όπως και πριν. Υπάρχει μια έλλειψη ακαδημαϊκών σπουδών στην Κολομβία για τη βία κατά των γυναικών στον εμφύλιο πόλεμο, καθώς και έλλειψη κατανόησης των ιδιαίτερων καταστάσεων στις κοινότητες και την επίδραση της βίας. Έπρεπε να βασισθώ κυρίως στις εκθέσεις κολομβιανών ΜΚΟ, και ιδιαίτερα στις γυναικείες οργανώσεις που παρέχουν φροντίδα και υποστήριξη στις γυναίκες που έχουν εκτοπιστεί ή έχουν ανάγκη από ιατρική φροντίδα ή οικονομική υποστήριξη, καθώς επίσης και στις διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που με τη σειρά τους έχουν βασισθεί στις ίδιες ΜΚΟ.

Το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών είναι αθέατες στην ιστορία της Κολομβίας. Ιδιαίτερα οι πολύ φτωχές, ιδίως οι αφρο-κολομβιανές και οι ιθαγενείς γυναίκες, έχουν υποστεί συνεχείς διακρίσεις και ελέγχους. Οι γυναίκες σπάνια εμφανίζονται στα βιβλία της ιστορίας· ακόμη και όταν συνέβησαν αλλαγές – όπως για παράδειγμα, στις λίγες, περιορισμένες απόπειρες αγροτικής μεταρρύθμισης, που συντελέστηκαν –

οι γυναίκες παρακάμφθηκαν, ενώ ήταν άνδρες, αυτοί που επωφελήθηκαν. Παρ' όλο που έχει υπάρξει μια πολύ αργή διαδικασία απόκτησης δικαιωμάτων εκ μέρους των γυναικών, ιδιαίτερα τα τελευταία είκοσι ή τριάντα χρόνια, αυτό έχει επιφέρει μικρή βελτίωση στις φτωχές γυναίκες της υπαίθρου. Κατά το παρελθόν, οι εμφύλιοι πόλεμοι δεν οδηγούσαν σε άμεσες επιθέσεις εναντίον των γυναικών· ωστόσο, αυτό δεν ισχύει πια. Οι γυναίκες πλέον δολοφονούνται, βασανίζονται, βιάζονται, ελέγχονται και εξαναγκάζονται να υποκύψουν στις απαιτήσεις των ενόπλων ανδρών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη σκόπιμη επιβολή της παραδοσιακής πατριαρχικής κουλτούρας από παραστρατιωτικούς και άλλους, που επιδιώκουν να ελέγχουν τις κοινότητες και τα εδάφη.

5. Συνεντεύξεις και ερευνητικό υλικό

Ο σκοπός της μελέτης είναι να επιτρέψει στις γυναίκες της Κολομβίας που είχαν υποστεί βία στον εμφύλιο πόλεμο, να αφηγηθούν τις ιστορίες τους με δικά τους λόγια. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποίησα ποιοτικές μεθόδους έρευνας, που έχουν αναπτυχθεί από μελετητές του φεμινιστικού κινήματος και βασισθεί σε ημι-δομημένες προσωπικές συνεντεύξεις, ώστε να εξασφαλισθεί, αφενός μια ευαίσθητη αντιμετώπιση στις ερωτηθείσες, και αφετέρου, το κύρος και η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της έρευνας. Επιτόνησα μια σειρά από δέκα ερωτήσεις, προσαρμοζόμενες ανάλογα με την πορεία της συνέντευξης.

Λόγω των ακραίων κινδύνων στην περιοχή, όπου διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις, ήταν δυνατή η συνέντευξη μόνο από πέντε γυναίκες, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν ως πρωτογενείς πηγές. Εξάλλου, πήρα επίσης συνέντευξη και από μάρτυρα – ειδικό, μέλος του προσωπικού από τον *Organización Femenina Popular* [Οργανισμός Δημοφιλών Γυναικών ή (O.F.P.)] – σκοπός του οποίου είναι η φροντίδα για τις γυναίκες – προκειμένου να αποκτήσω συνολική εικόνα της κατάστασης, βασισμένης στην προσωπική κατανόηση και τις εμπειρίες της. Παράλληλα, ως δευτερεύουσα πηγή πληροφοριών πήρα 135 καταγγελτικές μαρτυρίες από τον O.F.P., με λεπτομερή στοιχεία για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εις βάρος μελών της οργάνωσης, καθώς και εις βάρος γυναικών και οικογενειών που φρόντιζαν. Τα δεδομένα αναλύθηκαν δημιουργώντας κατηγορίες και υποκατηγορίες, προκειμένου να αναγνωρισθούν οι ιδιαίτερες μορφές βίας που βίωσαν οι γυναίκες, από τις οποίες πήρα συνέντευξη. Επιπλέον, τα δεδομένα διασταυρώθηκαν με τις μαρτυρίες και τη συνέντευξη με την ειδικό.

Χρησιμοποίησα ποιοτικές μεθόδους οι οποίες, ως ξεχωριστή στρατηγική έρευνας, βασίζονται σε συνεντεύξεις για να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τις γυναικείες εμπειρίες· με τον τρόπο αυτόν επιτρέπει, επίσης, την ανάπτυξη της θεωρίας. Η φεμινιστική έρευνα ιδίως βασίζεται στη χρήση συνεντεύξεων, με την ιδιαίτερη πρόθεση να επιτρέψει στις γυναίκες να μιλήσουν με τις δικές τους φωνές. Υιοθέτησα τη μέθοδο αυτήν στη δική μου έρευνα, προκειμένου να μπορέσουν οι συνεντευξιζόμενες γυναίκες να μου πουν για τη δική τους βία εμπειρία. Ειδικότερα χρησιμοποίησα την προσωπική, ημι-δομημένη συνέντευξη, επειδή

παρέχει μεγαλύτερη ευελιξία στον τρόπο με τον οποίο οι ερωτηθείσες μπορούν να διατυπωθούν· επίσης, επειδή μπορεί να αλλάξει η σειρά τους, προκειμένου να ακολουθήσουν τη ροή της συνέντευξης. Χρησιμοποίησα, επίσης, την ίδια μορφή προσωπικής συνέντευξης με το μέλος του προσωπικού από την OFP, τον οργανισμό που παρέχει στέγη για τις γυναίκες.

Το μέλος αυτό είχε προσωπική επαφή με τις γυναίκες, και ήταν κοντά στην πραγματικότητα που έζησαν. Ως μέλος του προσωπικού των ΜΚΟ που υποστήριζε τις γυναίκες, ήταν υποχρεωμένη να σέβεται τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των πληροφοριών· ωστόσο, ήταν σε θέση να παράσχει ορισμένες πληροφορίες, τις οποίες οι ερωτηθείσες ήταν διστακτικές να δώσουν, εξαιτίας των κινδύνων που αντιμετώπιζαν. Επειδή κατάφερα να βρω μόνο πέντε συνεντευξιαζόμενες, συνέλεξα επίσης δευτερεύοντα στοιχεία υπό μορφή καταγγελλικών μαρτυριών, που δόθηκαν από την OFP. Χρησιμοποίησα το υλικό αυτό, για να διασταυρώσω το υλικό της συνέντευξης. Στο παρόν κεφάλαιο, ιδίως λόγω του κινδύνου που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες από τις οποίες πήρα συνέντευξη, αναφέρθηκα στη δεοντολογία της έρευνας και τη θέση μου ως κολομβιανή: η κοινή μας κουλτούρα μου έδωσε μία καλή εικόνα για την κατάσταση αυτών των γυναικών, αν και είναι πάντα σημαντικό να θυμόμαστε τις διαφορές μας στην κατάσταση και τις εμπειρίες μας. Τέλος, έκανα λόγο για τις μεθόδους κωδικοποίησης, ανάλυσης και διασταύρωσης.

6. Ερμηνεία και συμπεράσματα

Τα δεδομένα αναλύθηκαν για να δείξουν την βία που βιώνουν οι ερωτηθείσες στο πλαίσιο διαφορετικών κατηγοριών, τις εμπειρίες από τον τόπο που ζούσαν, τις εμπειρίες από τις οικογένειές τους, τις εμπειρίες με ένοπλες ομάδες, καθώς και τις προσωπικές εμπειρίες της βίας, οι οποίες κατατάχθηκαν σε υποκατηγορίες· κατόπιν, ακολούθησε η ερμηνεία του υλικού.

Οι γυναίκες, από τις οποίες πήρα συνέντευξη, με μία μόνο εξαίρεση προέρχονταν από διαφορετικές, αγροτικές περιοχές της χώρας. Όλες είχαν εκτοπισθεί με τη βία, και σε τρεις περιπτώσεις είχαν υπομείνει το θάνατο των συζύγων τους – και σε ορισμένες περιπτώσεις, των παιδιών τους και άλλων μελών της οικογένειάς τους. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η Κολομβία είναι μια χώρα, όπου οι φτωχοί αγρότες στερήθηκαν τη γη τους και εκτοπίστηκαν στο πέρασμα των αιώνων· αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Ο εκτοπισμός γίνεται αντιληπτός από τις γυναίκες ως βία, παρόλο που δεν θεωρείται ως βία σε πιο συμβατικές μελέτες. Οι περισσότεροι εκτοπισμένοι ενήλικες είναι γυναίκες· μαζί με τα παιδιά, οι γυναίκες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των περίπου πέντε εκατομμυρίων εκτοπισμένων ανθρώπων στην Κολομβία. Στις μαρτυρίες αυτές, ολόκληρες κοινότητες υπέστησαν εκτοπισμό αφού απειλήθηκαν από παραστρατιωτικές ομάδες. Η μάρτυρας – ειδικός, εξάλλου, σημείωσε ότι η άφιξη των παραστρατιωτικών ομάδων στην περιοχή, τη δεκαετία του 1980, είχε ως αποτέλεσμα τη μαζική μετατόπιση των οικογενειών σε περιοχές που αποκάλεσε «στρατηγικής σημασίας». Οι παραστρατιωτικές ομάδες είναι στενά συνδεδεμένες με εμπορικά συμφέροντα, που επιδιώκουν τον έλεγχο της γης και των

περιουσιακών στοιχείων· επίσης, επιδιώκουν τον έλεγχο των εδαφών για τους δικούς τους σκοπούς, κυρίως την καλλιέργεια κόκας.

Αυτό αποκάλυψε μια δεύτερη σημαντική διαπίστωση: ότι οι γυναίκες στις συνεντεύξεις μου βιώνουν τη βία σε πολλές, αλληλοσυνδεόμενες μορφές. Όπως σημειώνει η Nikolić-Ristanovic, οι ερωτηθείσες παραθέτουν μια σειρά από εμπειρίες, που συνδέονται μεταξύ τους με τη βία. Οι συνεντευξιαζόμενες μου ανέφεραν επίσης μια σειρά από εμπειρίες και πώς το ένα τραύμα διαδέχθηκε ένα άλλο, έτσι να φτάσουν σε κατάσταση απελπισίας. Η δολοφονία του συζύγου έχει ως αποτέλεσμα η οικογένεια να γίνει μονογονεϊκή, τον εκτοπισμό, την αύξηση της φτώχειας, την παρενόχληση και τον εκφοβισμό από τις ένοπλες ομάδες, τον συνεχή φόβο και ανησυχία, την απαγωγή παιδιών, την απώλεια της εμπιστοσύνης και της αλληλεγγύης από την κοινότητα στην οποία ζούσαν. Αυτό το συναίσθημα απώλειας της ασφάλειας, του τόπου και της ταυτότητας ενισχύθηκε από το γεγονός ότι βρήκαν καταφύγιο στον OFP – που συνιστούσε θετική εξέλιξη. Το γεγονός αυτό σημεώνει μία νέα αρχή και τη δυνατότητα να χτίσουν μία νέα ζωή.

Ένα σημείο που ανέφερε η Nikolić-Ristanovic, ήταν ότι ο βιασμός πλέον αντιμετωπίζεται συχνά ως συνώνυμο της βίας εις βάρος των γυναικών, αλλά και πώς οι συνεντευξιαζόμενες της αντιμετώπισαν την απώλεια των παιδιών ή των αγαπημένων τους ως την χειρότερη μορφή βίας. Στην περίπτωση των γυναικών από τις οποίες πήρα συνέντευξη, μία είχε βιαστεί· είχε, επίσης, εξαναγκασθεί να γίνει σεξουαλική σκλάβο. Ωστόσο, όταν περιέγραψε την ταλαιπωρία της αυτήν, ανέφερε ότι αυτό ξεκίνησε από την ημέρα που τα παιδιά της είχαν απαχθεί, και όχι από την ημέρα που βιάσθηκε. Η δική της εμπειρία σεξουαλικής βίας και δουλείας ήταν τραυματική, και αποτελούσε μέρος μιας ευρύτερης εμπειρίας ελέγχου από μία ένοπλη ομάδα. Μία άλλη συνεντευξιαζόμενη αναφέρθηκε, εξάλλου, στην ανάγκη να παρέχει ευχαρίστηση σε ένοπλους άνδρες, αλλά και στο πώς οι γυναίκες έπρεπε να συμπεριφέρονται και να ντύνονται με συγκεκριμένους τρόπους, ένα σημείο που επισημαίνει και η μάρτυρας – ειδικός. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι σε παλαιότερους εμφύλιους πολέμους, ως γυναίκες απολάμβαναν ένα βαθμό προστασίας. Όμως, αφού οι γυναίκες έχουν γίνει πιο ανεξάρτητες και οι παραδοσιακές δομές διαλύθηκαν, οι ένοπλες ομάδες επιδιώκουν τώρα να θεμελιώσουν εκ νέου τον παραδοσιακό έλεγχο στην ένδυση και στη συμπεριφορά, αλλά και να επιβάλουν στις γυναίκες, το ίδιο είδος βίας που χρησιμοποιούν εις βάρος των αντρών, συμπεριλαμβανομένης και της δολοφονίας.

6.1. Βασικές διαπιστώσεις.

Στο κεφάλαιο αυτό, εξέτασα τι αποκάλυψε η έρευνά μου σχετικά με τη βία κατά των γυναικών στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Κολομβία, τη φύση της βίας, τον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες αντιλαμβάνονται τη βία, καθώς και το περιεχόμενο και τις συνέπειες της βίας. Η βία που υπέστησαν οι γυναίκες έλαβε διάφορες μορφές που επικαλύπτονταν και ενισχύονταν αμοιβαία, ώστε ο φόνος ενός μέλους της οικογένειας συνέβαλε στον εκτοπισμό, την πτώχευση και την έκθεση όλης της

οικογένειας σε εκμετάλλευση, τον εκφοβισμό, την τρομοκράτηση, και την παρενόχληση.

6.1.1. Φύλο και βία.

Η εμπειρία των γυναικών όσον αφορά τον πόλεμο διαφέρει από εκείνη των αντρών και έχει σχέση με τη θέση και τον ρόλο που αυτές κατέχουν μέσα στην κοινωνία. Ακόμα και η ίδια η βία τείνει να ερμηνεύεται με όρους φύλου, όπως το είδος της βίας που στρέφεται κατά των αντρών. Στην έρευνά της, η Nicolic-Ristanovic (2000) επισημαίνει ότι η γυναικεία αντίληψη σχετικά με το τι συνιστά βία, περιέχει ένα ευρύτερο φάσμα χαρακτηριστικών απ' ό,τι η ίδια ανέμενε. Οι άντρες έχουν περισσότερες πιθανότητες να δολοφονηθούν, να υποστούν βασανιστήρια ή άλλου είδους σωματικές βλάβες. Οι γυναίκες έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιβιώσουν, ωστόσο βιώνουν καταστάσεις που συχνά δεν θεωρούνται ως πράξεις βίας. Για παράδειγμα, οι γυναίκες είναι υποχρεωμένες να αντέξουν τον πόνο της απώλειας κοντινών τους συγγενικών προσώπων, τα οποία έπεσαν θύματα ενόπλων ομάδων. Ο θάνατος των παιδιών είναι ιδιαίτερα τραυματικός· εξάλλου, και η βία που ασκείται σε άλλους είναι σαν να ασκείται και εις βάρος των γυναικών. Οι γυναίκες αναγκάζονται επανειλημμένα να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μετακινηθούν αλλού, είναι υποχρεωμένες να ζουν με τον έλεγχο, τις απειλές και την παρενόχληση ένοπλων ομάδων που ανταγωνίζονται για την κυριαρχία σε διάφορες περιοχές. Οι γυναίκες, από τις οποίες πήρα συνέντευξη, έκαναν λόγο για τη βία που βίωσαν, με αυτούς τους όρους. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν βίωσαν άμεση σωματική βία· ωστόσο η εμπειρία τους τείνει να είναι παθητική, περισσότερο μια επίθεση κατά του μυαλού και των συναισθημάτων τους.

Επιπλέον, ο θάνατος αρρένων στενών συγγενών πιθανώς να έχει κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στις γυναίκες. Η θέση τους καθώς και οι συνθήκες της ζωής τους συχνά εξαρτώνται από τη σχέση τους με τους άντρες, δηλαδή με τον πατέρα, το σύζυγο ή άλλα άρρενα μέλη της οικογένειάς τους. Ο θάνατος του άντρα, κυρίως του πατέρα ή του συζύγου, είναι δυνατό να έχει σοβαρές επιπτώσεις για τις γυναίκες, αφήνοντάς τις μόνες και σε κακή οικονομική κατάσταση· οι γυναίκες με τις οποίες συνομίλησα ανέφεραν πολύ συχνά πως τέτοιοι θάνατοι επέφεραν τεράστιες αλλαγές στη ζωή τους.

Μελέτες που έγιναν από διάφορες ομάδες υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έδειξαν πως οι ένοπλες ομάδες στοχεύουν στις γυναίκες, ώστε να ελέγξουν τις κοινότητες. Η βία προκύπτει σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο· ιδίως, σε μία πατριαρχική κοινωνία, όπως η Κολομβία, οι γυναίκες υφίστανται τον έλεγχο και τη βία των αντρών, συμπεριλαμβανομένης και της ενδοοικιακής βίας, ως μέρος της καθημερινότητάς τους. Στην περίπτωση ενός εμφυλίου πολέμου αυτές οι συνθήκες γίνονται πιο ακραίες. Η έρευνά μου έδειξε τον τρόπο με τον οποίον οι ένοπλες ομάδες χρησιμοποιούν ψυχολογική βία, απειλές, εκφοβισμό και παρενόχληση, για να εμπνεύσουν το φόβο και να εξαναγκάσουν τις γυναίκες σε υποταγή. Οι γυναίκες πολύ συχνά το ερμηνεύουν ως πνευματική βία ή

βία κατά των συναισθημάτων τους, γεγονός που τους προκαλεί αισθήματα αβεβαιότητας και κατάθλιψης. Ειδικά οι παραστρατιωτικές ομάδες επαναβεβαιώνουν τον παραδοσιακό έλεγχο πάνω στις γυναίκες, επιβάλλοντας κανόνες ντυσίματος και συμπεριφοράς σε δημόσιους χώρους, απαιτώντας από αυτές να παίρνουν την άδεια να κάνουν διάφορα πράγματα ή να βγουν από το σπίτι. Επίσης, επιβάλλουν στις γυναίκες να τους παρέχουν οικιακές και σεξουαλικές υπηρεσίες. Αυτό δεν γίνεται απλώς για να τις εκμεταλλευτούν, αλλά και για να τονίσουν την κυριαρχία των αντρών επί των γυναικών, για να τις εμποδίσουν να δρουν ανεξάρτητα και να συμμετάσχουν σε πολιτικές και κοινωνικές δράσεις, καθώς και για να τις απομονώσουν και να τις περιθωριοποιήσουν.

Η φυλετική βία εις βάρος αποτελεί μία μορφή διάκρισης που παρεμποδίζει σοβαρά τη δυνατότητα των γυναικών να απολαύσουν δικαιώματα και ελευθερίες, σε ισότιμη βάση με τους άντρες. Μεταξύ άλλων, η βία που αποκαλύφθηκε από τις συνεντεύξεις και τις μαρτυρίες, περιλάμβανε τον εξαναγκασμό των γυναικών να παρέχουν οικιακές και σεξουαλικές υπηρεσίες σαν να ήταν σκλάβες, τον εκφοβισμό τους με την παρακολούθηση και τον έλεγχο τους σε εξωτερικούς χώρους, τις απειλές κατά της ζωής τους, τη δολοφονία κάποιων από αυτές, τον ξυλοδαρμό, τον εξευτελισμό και την κακομεταχείρισή τους, την υποβολή τους στο μαρτύριο της παρακολούθησης του βασανισμού άλλων ατόμων, τον περιορισμό της ελευθερίας της μετακίνησης, την αποστέρηση των απαραίτητων εφοδίων για την επιβίωσή τους, την έξωση από τις οικίες τους, καθώς και την υποχρεωτική απομάκρυνσή τους από την επαρχία. Υπό συνθήκες πολέμου, η ήδη υπάρχουσα περιθωριοποίηση και οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών επιδεινώνονται. Η φυλετική βία συνιστά μία μορφή διάκρισης, που εμποδίζει σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα των γυναικών να απολαμβάνουν δικαιώματα και ελευθερίες σε ισότιμη βάση με τους άντρες. Οι εμπειρίες των γυναικών, με τις οποίες συζήτησα, αποκαλύπτουν όχι μόνο την άσκηση σωματικής βίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης – όπως περιγράφονται από κάποιες από τις συνεντευξιαζόμενες – αλλά και την απόλυτη έλλειψη σεβασμού και δεσποτική συμπεριφορά εκ μέρους των ενόπλων ομάδων.

6.1.2. Απώλεια συγγενικών προσώπων.

Κάποιες από τις γυναίκες, με τις οποίες συνομίλησα, έχουν υποστεί σωματική βία. Ωστόσο, όλες τους είχαν βιώσει την απώλεια ή τον σοβαρό τραυματισμό είτε των συζύγων τους είτε κάποιου άλλου κοντινού συγγενή τους. Αυτή η βία έγινε ιδιαίτερη αισθητή από τις γυναίκες, και αποτελεί μέρος μιας σειράς από βίαια γεγονότα τα οποία κατήγγειλαν. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι γυναίκες βιώνουν πολλαπλές μορφές βίας, οι οποίες συμβάλλουν στην συχνά δραματική και επιζήμια αλλαγή των συνθηκών διαβίωσής τους. Το να είναι μόνη, έχει συγκεκριμένες επιπτώσεις για μια γυναίκα όσον αφορά στη θέση της, στην ασφάλειά της καθώς και στη δυνατότητά της να επιβιώσει και να φροντίσει την οικογένειά της, γεγονός που την καθιστά ακόμα πιο εκτεθειμένη στην κακοποίηση και τις εις βάρος της διακρίσεις. Ο θάνατος ενός συζύγου ή κάποιου άλλου κοντινού αρσενικού μέλους της οικογένειάς της μπορεί να αποδειχθεί η αρχή μιας μακράς σειράς δυσάρεστων εμπειριών και δεινών.

Στην περίπτωση των γυναικών, που συμμετείχαν στην έρευνά μου, η απώλεια ενός συζύγου, ενός πατέρα, ενός κοντινού συγγενή ή του μεγαλύτερου αρσενικού παιδιού τους επέφερε διαφορετικές και συχνά ασταθείς συνθήκες ζωής. Όχι μόνο υπέστησαν το τραύμα του θανάτου ή τραυματισμού του συγγενούς τους αλλά στην προσπάθειά τους να εξακριβώσουν την τύχη κάποιου προσώπου και στην αναζήτησή τους για τροφή και μέρος να στεγάσουν την οικογένειά τους, ήταν υποχρεωμένες να υφίστανται τις καθημερινές απειλές και τα συνεχή προβλήματα που τους δημιουργούσαν οι παραστρατιωτικές, κυρίως, ομάδες. Όλες οι μαρτυρίες συμφωνούν στο ότι οι δολοφόνοι των συγγενών τους είτε άφηναν τα πτώματα των θυμάτων τους σε δημόσια θέα ώστε να τα βρουν οι γυναίκες είτε αναρτούσαν σημειώματα στα οποία τις απειλούσαν με θάνατο, ώστε να τους προκαλέσουν εντονότερα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας.

Οι εν λόγω γυναίκες ανέφεραν πως συνεχώς πρόσεχαν την εμφάνιση αγνώστων ατόμων που συναντούσαν έστω και τυχαία, από φόβο μήπως αυτά τα άτομα τις κατασκόπευαν. Στις σημειώσεις που κράτησα στη διάρκεια των συνεντεύξεων που είχα μ' αυτές, αναφέρω πως κάθε φορά που εμφανιζόταν κάποιος άγνωστος, ή κάποιο πρόσωπο που οι κινήσεις του φαίνονταν ύποπτες, οι γυναίκες σταματούσαν να μιλούν. Θεωρούσαν πως ακόμα και κάποιοι γείτονές τους, άνθρωποι που ζούσαν καθημερινά δίπλα τους, θα μπορούσαν να είναι είτε δολοφόνοι είτε υπεύθυνοι για τη δολοφονία κάποιων συγγενικών τους προσώπων.

Πολύ συχνά η απώλεια αρρένων μελών της οικογένειας είχε ως αποτέλεσμα την πτώχευση ή την περαιτέρω χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσής τους. Μόνες τους, οι γυναίκες είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες να γίνουν θύματα επιθέσεων, σεξουαλικής και άλλου είδους εκμετάλλευσης εκ μέρους διαφόρων ενόπλων ομάδων. Οι οικογένειες αισθάνονταν μεγαλύτερο άγχος. Μία γυναίκα ανέφερε πως αυτή η συνεχής αγωνία την έκανε να συμπεριφέρεται επιθετικά στην κόρη της, η οποία εγκατέλειψε το σπίτι τους, δυστυχώς μόνο για να υποφέρει την κακομεταχείριση μιας γυναίκας που της προσέφερε εργασία. Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, περιέγραψαν ότι το αίσθημα της μοναξιάς τις έκανε να αισθάνονται ευάλωτες και απροστάτευτες, ζώντας σε καθεστώς φόβου και ανασφάλειας. Συχνά, μόνο όταν έβρισκαν βοήθεια και συμπαράσταση σε μία νέα σχέση ή από κάποιον οργανισμό, όπως ο OFP, άρχισαν να αισθάνονται ασφαλείς και ικανές να αντισταθούν και πάλι.

Ενώ η απώλεια των μεγαλύτερων σε ηλικία μελών της οικογένειας έχει σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, ο θάνατος παιδιών προκαλεί βαθειά θλίψη. Η Nicolic-Ristanovic (2000) αναφέρει πως μία από τις γυναίκες, που συμμετείχαν στην έρευνά της, είπε πως αυτό είναι ό,τι χειρότερο θα μπορούσε να συμβεί σε μία γυναίκα. Δύο γυναίκες που απάντησαν στο δικό μου ερωτηματολόγιο ανέφεραν πώς έχασαν τα παιδιά τους: το παιδί της πρώτης σκοτώθηκε από τα πυρά παραστρατιωτικών· ενώ τα παιδιά της δεύτερης απήχθησαν από ένοπλες παραστρατιωτικές ομάδες, πιθανώς για αναγκαστική στρατολόγηση. Η απαγωγή είναι συνήθης πρακτική τόσο των ανταρτών όσο και των παραστρατιωτικών ομάδων, και

αποτελεί έναν από τους λόγους για τους οποίους οι αντάρτες έχασαν την υποστήριξη του λαού. Η γυναίκα που έχασε την κόρη της στη διάρκεια της ανταλλαγής πυροβολισμών, είπε πως ο μόνος λόγος για τον οποίο οι παραστρατιωτικοί επέτρεψαν στον άντρα της να περιποιηθεί τα τραύματά του, που έγιναν ενόσω κρατούσε την κόρη του, ήταν επειδή κρατούσε στην αγκαλιά του το σώμα του νεκρού παιδιού του. Η γυναίκα, τα παιδιά της οποίας είχαν πέσει θύμα απαγωγής, μου είπε πως η οικογένειά της καταστράφηκε και αναφέρθηκε σε όλες τις παρενοχλήσεις που υπέφερε από την ημέρα που της πήραν τα παιδιά της. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς το μέγεθος του πόνου και στις δύο αυτές περιπτώσεις.

6.1.3. Εκτοπισμός.

Ο εκτοπισμός πιθανώς να μην αντιμετωπίζεται ως μία από τις σοβαρότερες μορφές βίας στις αναφορές περί πολέμου. Ένας λόγος είναι, ίσως, επειδή οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των εκτοπισθέντων. Ωστόσο, στις συνεντεύξεις που πήρα, οι γυναίκες αναφέρουν πως η εξαναγκαστική εγκατάλειψη των εστιών τους ήταν γι' αυτές μία από τις πλέον σοβαρές συνέπειες του εμφυλίου πολέμου. Η αίσθηση πως τις κυνηγούσαν, πως τις έδιωχναν από το ένα μέρος στο άλλο, πως δεν είχαν ένα ασφαλές μέρος να μείνουν και να ξεκινήσουν μια νέα ζωή, ερχόταν σε αντίθεση με το αίσθημα ότι ανήκαν κάπου, όταν έβρισκαν καταφύγιο στον OFP.

Ένας εμφύλιος πόλεμος δεν αφορά μόνο μια διαμάχη ανάμεσα σε ένοπλες δυνάμεις. Εμπεριέχει και έναν αγώνα για τον έλεγχο πάνω στη γη και τους πόρους της. Οι ένοπλες ομάδες, κυρίως στην περίπτωση των κολομβιανών παραστρατιωτικών δυνάμεων, ενεργούν για λογαριασμό διαφόρων συμφερόντων, γαιοκτημόνων ή οργανισμών, τόσο τοπικών όσο και διεθνών, ώστε να παραμερίσουν όσες κοινότητες ή άτομα στέκονται εμπόδιο στα συμφέροντά τους. Σε μερικές περιπτώσεις, όπως οι επιθέσεις στις φυτείες κοκαΐνης, η κυβέρνηση δρα με τρόπους που ξεκάθαρα εξαναγκάζουν τον κόσμο να φύγει. Άλλες φορές αυτό συμβαίνει με την σιωπηλή ανοχή των κυβερνήσεων, γιατί η κυβέρνηση σε μια τόσο στρατοκρατούμενη κοινωνία όπως είναι η Κολομβία θέλει να είναι σίγουρη πως η γη είναι ελεύθερη και διαθέσιμη για κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Γι' αυτό, ο εκτοπισμός του πληθυσμού δεν είναι απλώς ένα αποτέλεσμα του εμφυλίου ή μια παράπλευρη απώλεια, αλλά είναι η ουσία του ίδιου του πολέμου. Για παράδειγμα, η τρομοκρατία χρησιμοποιείται είτε άμεσα είτε συγκαλυμμένα για να εξαναγκασθούν οι συμβολαιογράφοι να νομιμοποιήσουν αγοραπωλησίες ή μεταβιβάσεις ακίνητης περιουσίας που γίνονται με εικονικούς αγοραστές κλπ. Οι παραστρατιωτικοί φροντίζουν να επιβάλουν την εφαρμογή αυτών των πράξεων.

Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνά μου ανέφεραν περιπτώσεις κατάληψης δημοσίων κτηρίων από παραστρατιωτικούς, καθώς και το στήσιμο οδοφραγμάτων και την παρεμπόδιση ανεφοδιασμού κάποιων πόλεων με τρόφιμα ακόμα για ολόκληρες εβδομάδες. Η ύπαρξη τέτοιων φαινομένων χωρίς την παρέμβαση των στρατιωτικών αρχών αποτελεί ένδειξη είτε πως το κράτος έπαψε να λειτουργεί είτε

πως υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στο κράτος και τις παραστρατιωτικές ομάδες, όπως ανέφερε μία από αυτές τις γυναίκες. Οι μαρτυρίες αναφέρουν δύο περιπτώσεις στις οποίες ολόκληρες κοινότητες εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Μία από τις γυναίκες είπε πως οι παραστρατιωτικοί κατέλαβαν το χωριό Σαν Ραφαέλ ντε Τσουκούρι και διέπραξαν σφαγές ώστε να το καθαρίσουν από τους «ανώμαλους ανθρώπους». Το αποτέλεσμα τέτοιων γεγονότων είναι η βίαιη μετατόπιση του πληθυσμού από την επαρχία προς τα αστικά κέντρα, ώστε να αφήσει ελεύθερη τη γη για να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης από κτηνοτροφικές, πετρελαιοπαραγωγές, μεταλλευτικές επιχειρήσεις κ.ά.

Για τις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνά μου ο εκτοπισμός είναι άμεσα συνδεδεμένος με την καταστροφή των οικογενειών τους, το θάνατο κοντινών συγγενικών τους προσώπων στα χέρια ενόπλων οι οποίοι θεωρούν πως έχουν το δικαίωμα να εκτελούν χωρίς αποδείξεις όσους υποψιάζονται ως συνεργάτες των εχθρών, την απώλεια της εργασίας τους ή κάποιας πηγής εισοδήματος όπως μια φάρμα, καθώς και μια μόνιμη κατάσταση φόβου και αγωνίας. Πολλές φορές δεν γνωρίζουν καν ποιος τους εξανάγκασε να εκτοπιστούν καθώς οι πληροφορίες που έχουν σχετικά με το ποιος πολεμάει για τι είναι εντελώς υποτυπώδεις, γεγονός που καταδεικνύει το χάος που χαρακτηρίζει τον ίδιο τον πόλεμο.

6.1.4. Δολοφονίες, απειλές και εκφοβισμός

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι ένοπλες ομάδες στοχοθετούν τις γυναίκες ώστε να ελέγχουν τις κοινότητες. Για άλλη μια φορά το φύλο παίζει ιδιαίτερο ρόλο. Στον πόλεμο, επειδή οι άντρες σκοτώνονται ή εμπλέκονται σ' αυτόν ενεργά ή εξαναγκάζονται να φύγουν μακριά για ασφάλεια, πολλές κοινότητες που βρίσκονται μέσα σε εμπόλεμες περιοχές αποτελούνται κυρίως από γυναίκες, ηλικιωμένους και παιδιά. Οι γυναίκες μένουν πίσω γιατί δεν συμμετέχουν ενεργά στις πολεμικές δραστηριότητες και γιατί είναι υπεύθυνες για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και των παιδιών. Ωστόσο, παρότι δεν εμπλέκονται ενεργά στον εμφύλιο και παρ' ότι πολλές φορές δεν γνωρίζουν ποια είναι και τι κάνει η κάθε ομάδα, οι γυναίκες δεν παύουν να βρίσκονται στο στόχαστρο των ενόπλων ομάδων, που τις υποψιάζονται για πιθανή συμπαράσταση στους εχθρούς τους. Οι γυναίκες με τις οποίες συνομίλησα, ανέφεραν πως αυτή η καχυποψία ήταν ένας από τους λόγους για τους οποίους οι ένοπλοι τις απειλούσαν και τις παρενοχλούσαν. Μία από αυτές είχε υποστεί σοβαρό ξυλοδαρμό γιατί ένας από τους παραστρατιωτικούς νόμισε, λανθασμένα, πως η κόρη της είχε σχέση με τους αντάρτες. Άλλες ανέφεραν πως οι σύζυγοι ή άλλοι αρσενικοί συγγενείς τους δολοφονήθηκαν ή τραυματίστηκαν τον ίδιο λόγο. Παράλληλα, και οι αντάρτες ήταν καχύποπτοι με τους αμάχους και εξανάγκαζαν τον κόσμο να δείξει τη συμπάθειά του όταν κάποιος από τους αρχηγούς τους σκοτωνόταν σε μια μάχη με το στρατό.

Οι απειλές και ο εκφοβισμός παίρνουν πολλές μορφές: μπορούν να είναι απευθείας προειδοποιήσεις με τη μορφή εγγράφων απειλών θανάτου, ή η χωρίς διάκριση πυροβολισμοί κατά σπιτιών, αγροκτημάτων, λεωφορείων ή βαρκών, κάτι που

αναφέρθηκε στις μαρτυρίες πολλών γυναικών. Στις συνεντεύξεις τους οι γυναίκες περιέγραψαν πώς οι ένοπλοι έμπαιναν με τη βία στα σπίτια τους, απαιτώντας να μάθουν πού βρίσκονταν οι αντάρτες και χτυπώντας τις αν δεν τους έδιναν τις πληροφορίες που ήθελαν. Τα πτώματα των θυμάτων που εκτελούνταν, αφήνονταν σε δημόσια θέα ώστε να τρομοκρατήσουν τους συγγενείς τους και το λαό γενικότερα. Σε άλλες περιπτώσεις, άνθρωποι που ήταν καθ' οδόν για κάποια διαδήλωση, αποβιβάζονταν διά της βίας από τα λεωφορεία, και υποχρεώνονταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις.

Πράξεις όπως η τοποθέτηση οδοφραγμάτων ή άλλες πράξεις επίδειξης δύναμης, όπως η κατάληψη δημόσιων κτηρίων, έχουν ως σκοπό την τρομοκράτηση ολόκληρων κοινοτήτων. Οι μαρτυρίες αποκαλύπτουν πώς πολύ συχνά οι πράξεις και οι απειλές των παραστρατιωτικών είχαν σκοπό να παρεμποδίσουν τις γυναίκες να συμμετάσχουν σε συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις, να κλείσουν τα γραφεία ή τα σπίτια του OFP ή να εξαναγκάσουν τους εργαζομένους να εγκαταλείψουν τις δουλειές τους. Η μάρτυρας – ειδικός, που είναι υπάλληλος του OFP, αποκάλυψε πως είχε στοχοθετηθεί μ' αυτόν τον τρόπο, και τελικά υποχρεώθηκε να παραιτηθεί, καθώς ο κίνδυνος που αντιμετώπιζε γινόταν μεγαλύτερος.

Η εν λόγω μάρτυρας τόνισε πως η δράση των παραστρατιωτικών στρεφόταν κατά ομάδων που απειλούσαν ή αποτελούσαν εμπόδιο για κάποιες ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Αυτό που οι γυναίκες από τις οποίες πήρα τις συνεντεύξεις ερμήνευαν ως «αδιάκριτη» βία, είχε παράλληλα και έναν σκοπό, τον οποίον αντιλαμβάνονταν αυτές οι γυναίκες. Όπως το έθεσε μία από αυτές, «οι παραστρατιωτικοί ενδιαφέρονται μόνο για τον εδαφικό έλεγχο». Η μάρτυρας, που αναφέρθηκε πιο πάνω, τόνισε το ίδιο πράγμα όταν περιέγραφε πώς οι στρατιωτικοί, όταν κατέλαβαν για πρώτη φορά την Μπαρκανκαμπερμέχα, κατεδίωξαν τους συνδικαλιστές και προκάλεσαν τον «μαζικό εκτοπισμό οικογενειών που ζούσαν σε στρατηγικές τοποθεσίες». Όλα αυτά θυμίζουν την παρατήρηση του Τσόμσκι, πως ο πραγματικός στόχος του πολέμου δεν είναι οι αντάρτες αλλά η αστική κοινωνία (Giraldo, 1996).

6.1.5. Το αίσθημα του φόβου

Η καθημερινή εμπειρία των γυναικών, από τις οποίες πήρα συνέντευξη, ήταν αυτή του φόβου. Ο φόβος προέρχεται από τις συνεχιζόμενες απειλές, τη διάπραξη σφαγών και εξαφανίσεων, και τη συνεχιζόμενη παρουσία ένοπλων ομάδων – ειδικά των παραστρατιωτικών· στα φυλλάδιά τους, οι ομάδες αυτές διακηρύσσουν την εξουσία και τον έλεγχο τους επί των εδαφών και επί του πληθυσμού. Η δημιουργία του αισθήματος του φόβου είναι εσκεμμένη τακτική των παραστρατιωτικών ομάδων, όπως, άλλωστε, ανέφερε μία συνεντευξιαζόμενη: «οι παραστρατιωτικές ομάδες μπαίνουν και εισάγουν μία ατμόσφαιρα φόβου, πλήρους βίας».

Οι γυναίκες συχνά ανησυχούν για ξαφνικές έρευνες σπιτιών· οι έρευνες συνήθως διεξάγονται από άγνωστους ένοπλους άντρες, οι οποίοι φορούν μάσκες – προκειμένου να κρύψουν τις ταυτότητές τους – όπως αναφέρεται στις καταγγελτικές μαρτυρίες. Μερικές φορές αναφέρεται ότι αυτές οι ομάδες έρευνας «φύτεψαν» όπλα στα υπό έρευνα σπίτια, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως πρόσχημα για σύλληψη, και για φυσική και ψυχολογική κακομεταχείριση και κράτηση. Η όλη διαδικασία διακρίνεται από φόβο και ανασφάλεια. Όλες οι ερωτηθείσες θυμήθηκαν το φόβο και το άγχος που βίωσαν, όπως η μάρτυρας – ειδικός, η οποία αναφέρθηκε στις συνεχείς απειλές θανάτου, οι οποίες δημιουργούσαν «την ιδέα της ανασφάλειας».

Παράλληλα με την τρομοκρατία που οι γυναίκες βίωναν στους δρόμους και στα σπίτια τους, οι παραστρατιωτικές ομάδες έκαναν επίσης και απειλητικά τηλεφωνήματα, παρακολουθούσαν ανθρώπους, ή έβγαζαν φωτογραφίες, για να παρενοχλήσουν και να εκφοβίσουν τις γυναίκες. Οι συνεντευξιαζόμενες περιγράφουν επανειλημμένα το καθεστώς φόβου στο οποίο ζούσαν επί χρόνια, με δηλώσεις του τύπου «δεν αισθανόμαστε ήσυχες πλέον, είμαστε πάντοτε προσεκτικές και φοβισμένες», και «στο μέρος όπου ζούσα, ήταν πιθανόν να ακούσεις ξαφνικά πυροβολισμούς και κραυγές, και πολλή κίνηση. Αλλά πάντα φοβόμουν να βγω έξω να δω τι γίνεται». Οι καταγγελτικές μαρτυρίες παρέχουν ανάλογες αποδείξεις λεκτικών και συμβολικών απειλών που υφίστανται οι γυναίκες, οι οποίες είναι εκφοβιστικές και ενοχλητικές.

6.1.6. Κοινωνικός έλεγχος και άλλοι περιορισμοί που υφίστανται οι γυναίκες

Οι γυναίκες υφίστανται μορφές ελέγχου και περιορισμών που δεν εφαρμόζονται σε άντρες, ιδίως σε πατριαρχικές κοινωνίες όπως η Κολομβία. Σε καιρό πολέμου, όταν η βία γίνεται κοινή πρακτική, οι συμπεριφορές αυτές γίνονται πιο έντονες. Τόσο η μάρτυρας – ειδικός, όσο και κάποιες από τις συνεντευξιαζόμενες σχολίασαν τον τρόπο με τον οποίον οι γυναίκες ελέγχονταν ως προς την συμπεριφορά τους, την ενδυμασία τους, και την ελευθερία των κινήσεών τους. Παρ' όλο που οι άντρες επίσης αντιμετώπιζαν περιορισμούς στις κινήσεις τους, σε περιοχές που ελέγχονταν από μία παραστρατιωτική ομάδα, οι έλεγχοι αυτοί εφαρμόζονταν κατά κύριο λόγο στις γυναίκες. Μία από τις συνεντευξιαζόμενες περιέγραψε ότι έπρεπε να είναι σε

επαφή με τους παραστρατιωτικούς, που την είχαν αιχμαλωτίσει, με έναν ασύρματο. Η γυναίκα αυτή είχε εξαναγκασθεί να δουλεύει γι' αυτήν την ομάδα, ενώ είχε επίσης πέσει θύμα σεξουαλικής κακοποίησης. Προκειμένου να παρακολουθούνται οι δραστηριότητές της, ήταν υποχρεωμένη να αναφέρει πού ήταν και τι έκανε.

Η συνεχή παρουσία ένοπλων ανδρών, οδοφραγμάτων, η κατάληψη κτιρίων, η ύπαρξη παράξενων ανδρών που κυκλοφορούσαν στις περιοχές αυτές, συνέβαλλαν στην αίσθηση του ελέγχου. Οι συνεντευξιαζόμενες ανέφεραν ότι αισθάνονταν να παρακολουθούνται διαρκώς. Όταν ο σύζυγος μιας από τις συνεντευξιαζόμενες τραυματίστηκε βαριά, εκείνη είπε ότι έπρεπε να περάσουν περισσότερα από 8 οδοφράγματα, για να τον πάνε στο νοσοκομείο. Σε μία άλλη περίπτωση, η συνεντευξιαζόμενη ανέφερε ότι ο παραστρατιωτικές ομάδες εμπόδισαν φορτηγά να φέρουν προϊόντα στην πόλη, και είπαν ότι δεν μπορούσαν ούτε να φύγουν.

Το γεγονός ότι οι συνεντευξιαζόμενες έπαυαν να μιλούν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων όταν έβλεπαν κάποιον ξένο, ήταν πολύ ενδεικτικό· εξάλλου, και η δική μου εμπειρία, όταν κάποιος οδηγός ταξί μου έκανε ερωτήσεις, με έκανε να νοιώσω άβολα. Μία γυναίκα ανέφερε ότι ένοιωθε να δολοφονείται σταδιακά, και ότι δεν είχε καθόλου ηρεμία.

Οι αντάρτικες και οι παραστρατιωτικές ομάδες εμφανίζονται σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα· και οι δύο επιδιώκουν να λάβουν υποστήριξη, προμήθειες ή πληροφορίες. Παγιδευμένες ανάμεσα σε αυτές τις διαφορετικές, ένοπλες ομάδες, σημαίνει ότι οι γυναίκες υφίστανται διαρκώς την ψυχολογική βία να θεωρούνται ύποπτες, ότι υποστηρίζουν την άλλη πλευρά. Γυναίκες που είναι εκτεθειμένες σε αυτήν τη μορφή βίας, ένοιωθαν αβοήθητες, αφού ήταν πιθανόν να υποστούν ξυλοδαρμό ή ακόμα και να δολοφονηθούν, αν δεν γίνονταν πιστευτές. Τόσο στις συνεντεύξεις όσο και στις μαρτυρίες, οι γυναίκες ανέφεραν ότι δέχονταν απειλές να μην πουν σε κανέναν ότι είχαν υποστεί ξυλοδαρμό ή ότι κάποιος συγγενής τους είχε δολοφονηθεί.

Η συνεντευξιαζόμενη που είχε εξαναγκασθεί να παράσχει ενδοοικιακές και σεξουαλικές υπηρεσίες για παραστρατιωτική ομάδα είναι το σαφέστερο παράδειγμα του πώς λειτουργεί αυτός ο έλεγχος, καθώς και του βαθμού, στον οποίον άλλαξε η ζωή της, όταν κατάφερε να βρει καταφύγιο στον OFP. Όπως ανέφερε, εξαιτίας των παραστρατιωτικών ομάδων, φοβόταν πολύ να κυκλοφορήσει έξω επειδή βρισκόταν υπό συνεχή απειλή. Αν δεν έκανα αυτό που ήθελαν, εξαναγκαζόμουν να μαγειρεύω γι' αυτούς και να τους παρέχω ικανοποίηση, ειδικά με χτυπούσαν». Ωστόσο, από τότε που μπήκε στον OFP, ένοιωσε ότι είχε ανακτήσει κάποιο μέρος της ομαλότητάς της: «τώρα που είμαι με αυτήν την κοινότητα, αισθάνομαι προστατευμένη από τον OFP, και νοιώθω μέρος της κοινότητας».

6.1.7. Η ανάμειξη των γυναικών στον εμφύλιο πόλεμο

Οι περισσότερες γυναίκες δεν αναμειγνύονται ως μαχήτριες σε αυτόν τον εμφύλιο πόλεμο. Μόνο μία από τις γυναίκες που ερωτήθηκαν είχε έναν κοντινό συγγενή της, τον πατέρα της, ο οποίος αναμείχθηκε σε μία ένοπλη, αντάρτικη ομάδα. Κατά το μεγαλύτερο μέρος, οι γυναίκες είναι παθητικοί θεατές, θύματα του εκτοπισμού και της σκληρής βίας, απλώς επειδή ζουν σε μία περιοχή που βρίσκεται υπό το καθεστώς συγκρούσεων. Η κατάσταση στην περιοχή του Uraga, για την οποία έκανε λόγο ο Martin, (2000) είναι παρόμοια με αυτήν του Santander, όπου αναφέρει ότι έχει υπάρξει «μία βιασύνη όλων των ειδών στα ιδιωτικά συμφέροντα της περιοχής, και καθένας προσπαθεί να πάρει ένα κομμάτι από τα υπάρχοντα αποθέματα» (Martin, 2000:169). Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο των αποθεμάτων έχει αναζωπυρώσει τον εμφύλιο πόλεμο, έχοντας ως αποτέλεσμα την τρομοκράτηση και τον εκτοπισμό των αμάχων, ιδίως των γυναικών. Όπως το θέτει ο Meertens: «εδώ και πάνω από δύο δεκαετίες, οι γυναίκες είναι θύματα εκτοπισμού εξαιτίας των αυξανόμενων επιθέσεων από ενόπλους, που έχουν αναμειχθεί σε αυτόν τον πόλεμο, ενώ οι γυναίκες, ως πολιτικά αντικείμενα, υφίστανται τις έμμεσες συνέπειες της πολιτικής βίας» (Meertens, 1995: 49). Ο άμαχος πληθυσμός είναι στο έλεος των ενόπλων μαχητών. Οι αντάρτες έχουν απαγάγει πολίτες, για να αυξήσουν τους πόρους τους. Οι παραστρατιωτικές ομάδες επιδιώκουν να επιβάλουν την τάξη, ενσταλάζοντας το φόβο στις κοινότητες, ειδικά στις γυναίκες που έχουν μάθει να αισθάνονται ευάλωτες και αδύναμες, και αναμένονται να είναι πειθήνιες στην αντρική δύναμη.

6.1.8. Η άλλη πλευρά του εμφυλίου πολέμου

Σε μία εποχή πολέμου, η προσοχή είναι συνήθως εστιασμένη στο βιασμό, εφόσον συνήθως θεωρείται συνώνυμο της βίας εις βάρος των γυναικών στον πόλεμο. Ο βιασμός συνιστά μία τακτική και ένα είδος βασανιστηρίου που χρησιμοποιείται στον εμφύλιο πόλεμο, όπως αναγνωρίζεται στο Ψήφισμα 1325 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, της 31^{ης} Οκτωβρίου 2000, το οποίο προκαλεί διαρκή ψυχολογική ζημιά στο θύμα. Για να ξεπερασθεί ένα τέτοιο τραύμα, απαιτείται προστατευμένο περιβάλλον· για κάτι τέτοιο δεν υπάρχει δυνατότητα σε έναν παρατεταμένο εμφύλιο πόλεμο. Οι διαρκείς απειλές ενάντια στις ζωές τους και η έκθεσή τους σε περιβάλλον εμφυλίου πολέμου μετά το βιασμό τους, αναγκάζει τις γυναίκες να μετακινούνται.

Ο βιασμός είναι συνυφασμένος με τη δύναμη, και η σεξουαλική βία είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται από ένοπλες ομάδες για να επιδεικνύουν τη δύναμή τους. Κοινωνίες με πατριαρχική δομή όπως η Κολομβία υποστηρίζουν τη δύναμη των αντρών εις βάρος των γυναικών, όπως έχει αναφερθεί στο κεφάλαιο 2. Εντός της οικογένειας, ο ρόλος του άντρα ανατρέφεται με τη συμπεριφορά του πατέρα. Οι άντρες αναπαράγουν αυτόν τον τύπο συμπεριφοράς σε άλλες σφαίρες. Με τον τρόπο αυτόν, οι άντρες θεωρούν δεδομένο ότι έχουν δικαίωμα να χρησιμοποιούν κάθε είδους σεξουαλική βία ενάντια στις γυναίκες, οι οποίες θεωρούνται ότι είναι πρόθυμες και διαθέσιμες. Ιδιαίτερως οι φτωχές γυναίκες από κατώτερες κοινωνικές

τάξεις είναι θύματα σεξουαλικής βίας. Ως παράδειγμα αυτού, βλέπουμε την τελευταία μελέτη για τη σεξουαλική βία στην Κολομβία από την UNIFEM (2010), σύμφωνα με την οποία υπάρχει κοινωνική και θεσμική ανεκτικότητα έναντι της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης των κοριτσιών κάτω των 14 ετών. Οι γυναίκες και τα κορίτσια κατηγορούνται γι' αυτήν την κακοποίηση, λόγω της συμπεριφοράς τους ή της ενδυμασίας τους· παράλληλα με αυτό, ένοπλες ομάδες, ειδικά οι παραστρατιωτικές, επιβάλλουν κανόνες συμπεριφοράς στις γυναίκες και στα κορίτσια, υποστηρίζοντας ότι τις προστατεύουν, ενώ στην ουσία χρησιμοποιούν τη σεξουαλική κακοποίηση για να τρομοκρατήσουν και να επιβάλουν τον έλεγχο τους στις γυναίκες.

Η κατανόηση της εμπειρίας της σεξουαλικής βίας εις βάρος των γυναικών είναι συχνά δύσκολη για έναν ξένο. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι οι γυναίκες που επέζησαν από τέτοιες εμπειρίες, προσπαθούν να ξαναχτίσουν τις ζωές τους, και να προχωρήσουν, προκειμένου να υποστηρίξουν τα παιδιά τους και τα άλλα μέλη της οικογένειάς τους. Η συζήτηση για ένα τέτοιο τραύμα μπορεί να γίνει μόνο σε ασφαλές περιβάλλον, όπου γνωρίζουν ότι η οικογένεια έχει αρκετά για να επιβιώσει, και όταν η γυναίκα αισθανθεί ασφαλής. Η ερωτηθείσα που είχε υποστεί βιασμό και σεξουαλική υποδούλωση αναφέρθηκε σε αυτό, παράλληλα με την απαγωγή των παιδιών της και τον έλεγχο που υφίστατο, από μία παραστρατιωτική ομάδα. Αυτό το είδος κακοποίησης συχνά δεν προκύπτει από μόνο του, αλλά αποτελεί μέρος μιας σειράς γεγονότων και κακοποιήσεων. Πράγματι, είναι πιθανόν ότι τα θύματα δεν το θεωρούν ως το την πιο σκληρή μορφή βίας, που υφίστανται. Μία από τις συνεντευξιζόμενες της Nicolic-Ristanovic είπε ότι ο βιασμός δεν ήταν τίποτα, μπροστά στην απώλεια ενός παιδιού ή ενός αγαπημένου (Nicolic-Ristanovic, 2000:29). Το τραύμα που προκλήθηκε από τέτοιου είδους φρικιαστικές μορφές βίας, όπως η απαγωγή παιδιών, ο εκτοπισμός, η υποδούλωση και ο βιασμός εντός μικρού χρονικού διαστήματος, όπως περιγράφεται από την συνεντευξιζόμενη, είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό. Τώρα λέει ότι μετακινείται από μέρος σε μέρος, ψάχνοντας για τα παιδιά της, για δουλειά, αλλά και για να επιβιώσει.

Οι γυναίκες από τις οποίες πήρα συνέντευξη, συμπεριλαμβανομένης και αυτής της συνεντευξιζόμενης, μίλησαν για τις στρατηγικές καθημερινής επιβίωσης σε έναν εμφύλιο πόλεμο. Όλες τους αντιμετώπιζαν πολλαπλές μορφές βίας· έτσι, αντιμετώπιζοντας τον εαυτόν τους ως επιζώντα μάλλον, παρά ως θύμα είναι επίσης ένας τρόπος να μιλήσουν για το βιασμό και να ξεπεράσουν το τραύμα, ως μέρος των προσπαθειών τους να αντιμετωπίσουν την εμπειρία του εμφυλίου πολέμου. Ωστόσο, δεν ήταν ο βιασμός αυτό που υπογράμμισε αυτή η συνεντευξιζόμενη. Περιέγραψε το πώς η οικογένειά της είχε καταστραφεί, και είπε: «έχω βιώσει όλα τα είδη βίας, απειλές από παραστρατιωτικές ομάδες, σεξουαλική κακοποίηση, από τη μέρα που πήραν τα παιδιά μου. Ήταν με επιθέσεις και με τη βία». Όλα αυτά περιγράφηκαν ότι συνέβησαν «από τη μέρα που πήραν τα παιδιά μου». Ο τρόμος που βίωσε όταν απήχθησαν τα παιδιά της κυριάρχησε στο μυαλό της ως το εναρκτήριο σημείο των βασάνων της. Όπως είπε: «η κατάσταση αυτή σε κάνει να είσαι διαφορετική από

πριν». Όλες οι συνεντευξιαζόμενες είχαν υποφέρει αυτές τις επιθέσεις και τη βία, οι οποίες είχαν καταστρέψει τις οικογένειές τους και τις ζωές τους και τις είχαν κάνει διαφορετικές από πριν.

6.2. Οι συνέπειες της βίας

Έχω εξετάσει κάποιες από τις συνέπειες, τις οποίες ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενες μου, και σημείωσα κάποιες συνέπειες:

6.2.1. Οι γυναίκες ως επικεφαλής του σπιτιού και οι ιδιαίτερες ανάγκες τους

Σε έναν εμφύλιο πόλεμο, η βία, που βιώνουν οι γυναίκες, επιβαρύνεται όταν οι οικογένειές τους αποδεκατίζονται ή καταστρέφονται. Η απώλεια των μελών της οικογένειας είναι τραυματική, ιδίως η απώλεια των παιδιών. Όλες οι συνεντευξιαζόμενες μου περιέγραψαν τη δολοφονία ή την απαγωγή των μελών της οικογένειάς τους από ένοπλες ομάδες. Δύο ανέφεραν την απαγωγή των παιδιών ή των αδελφών τους και πώς έψαχναν ακόμα για τους αγαπημένους τους. Η κόρη μιας άλλης συνεντευξιαζόμενης σκοτώθηκε όταν παραστρατιωτικές ομάδες πυροβολούσαν αδιακρίτως.

Η απώλεια των μελών της οικογένειας έχει συχνά ευρύτερες απώλειες. Η απώλεια του συζύγου, του πατέρα ή του αδελφού μπορεί να αφήσει μία γυναίκα μόνη της, ως μοναδική επικεφαλής του σπιτιού. Μία συνεντευξιαζόμενη περιέγραψε πώς, ως μόνη μητέρα, δεχόταν βοήθεια από τα παιδιά της, προκειμένου να πουλήσει λαχανικά στην αγορά.

Το να είναι ο μόνος γονέας, αφήνει τις γυναίκες σε μειονεκτική κατάσταση, ακόμα και σε περιόδους ειρήνης και ευημερίας. Οι γυναίκες κερδίζουν λιγότερα και συχνά δε διαθέτουν εξειδίκευση και ικανότητες· ως εκ τούτου, η απώλεια του άντρα – που φέρνει χρήματα στο σπίτι – είναι συνήθως μία σοβαρή οπισθοδρόμηση για μία οικογένεια. Οι συνεντευξιαζόμενες μου αναφέρονταν συνεχώς στη φτώχεια τους και στη δυσκολία να βρουν δουλειά, ή να επιβιώσουν μόνες τους με τα παιδιά τους.

Παρ' όλ' αυτά, σε περίοδο πολέμου υφίστανται μόνες τους την ανησυχία για την ασφάλεια των παιδιών τους. Οι απειλές, η τρομοκρατία, οι έρευνες στα σπίτια, τα οδοφράγματα και οι άλλες κακοποιήσεις που υφίστανται, έχουν ήδη περιγραφεί. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των εκτοπισμένων. Η κοινωνική τους κατάσταση – ή η απουσία αυτής – ως μόνες γυναίκες, χήρες ή απλώς μόνες γυναίκες με παιδιά, καθιστά αυτές και τα παιδιά τους ευάλωτες στην κακοποίηση και τα εξουθενωτικά αποτελέσματα της κατάθλιψης και του φόβου. Όπως ανέφερε μία από τις συνεντευξιαζόμενες μου: «γνωρίζουμε τις συνθήκες για να επιβιώσουμε· δεν πρέπει να μπλεκόμαστε με κανέναν και να μη μιλάμε με κανέναν», ή κάποια άλλη: «Φοβόμουν πολύ να βγω έξω γιατί ήμουν μονίμως υπό το καθεστώς απειλής», ή μία τρίτη: «δεν αισθανόμαστε ήσυχοι πια, είμαστε πάντοτε προσεκτικοί και φοβισμένοι».

6.2.2 Συνέπειες του εκτοπισμού στις γυναίκες και στις οικογένειές τους

Έχω ήδη αναφέρει πώς οι γυναίκες βιώνουν τον εκτοπισμό ως μορφή βίας. Εξαναγκάζονται να δέχονται την απότομη φυσική και πνευματική ρήξη με την περιοχή και την κοινωνική ομάδα, όπου μεγάλωσαν, καθώς και τη βία, αυθαίρετη απαλλοτρίωση, η οποία οδηγεί στην άμεση πτώχευση τους, την απώλεια των κοινωνικών δικτύων και της οικογένειας, καθώς και των συλλογικών σχεδίων για τη ζωή. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται από τα ψυχολογικά αποτελέσματα, όχι μόνο της έξωσής τους από το περιβάλλον του σπιτιού τους, αλλά και από το άγχος και τις δυσκολίες της προσαρμογής στο νέο περιβάλλον, όπου είναι αναγκασμένες να εγκατασταθούν.

Ως άτομα, οι γυναίκες πρέπει να υποστούν τον εξευτελισμό του εκτοπισμού τους και είναι αναγκασμένες να ζητιανεύουν στα μέρη, όπου πρέπει να εγκατασταθούν. Η κοινωνική τους κατάσταση στο νέο τους σπίτι είναι αβέβαιη, και ενίοτε εξευτελιστική. Για παράδειγμα, μία γυναίκα από αγροτική περιοχή μπορεί να είναι χωρικός και όχι ιδιαίτερη μορφωμένη, τουλάχιστον όμως, η κοινωνική της κατάσταση ήταν γνωστή. Όταν, όμως, εκτοπισθεί, δεν έχει διασυνδέσεις ή δίκτυα να σχετισθεί· μένει ξεριζωμένη και ανασφαλής, σχετικά με το ποια είναι και πώς μπορεί να ενταχθεί στην τοπική κοινωνία. Ως συνέπεια του εκτοπισμού, οι γυναίκες και οι οικογένειές τους πρέπει να υποστούν μία νέα διαδικασία εκπολιτισμού. Είναι υποχρεωμένες να μάθουν να προσαρμοσθούν στις αλλαγές της κουλτούρας τους, στις νέες κοινωνικές συνήθειες, και στον τρόπο με τον οποίον γίνονται κάποια πράγματα.

6.2.3. Οι συνέπειες για τις κοινότητες

Η βία που διαπράττεται εις βάρος των γυναικών έχει ευρύτερες επιπτώσεις, που δεν περιορίζονται μόνο σε ατομικό επίπεδο. Όπως έχει σημειωθεί, οι γυναίκες στοχοθετούνται προκειμένου να αποκτηθεί ο έλεγχος των κοινοτήτων. Όλη η κοινότητα επηρεάζεται από την ανασφάλεια της περιοχής, οι άνθρωποι ζουν με άγχος και αγωνία· δεν εμπιστεύονται πλέον ο ένας τον άλλον, γιατί όλο το περιβάλλον είναι γεμάτο από φόβο και υποψίες. Ο γείτονας υποπεύεται τον γείτονα, και μερικές φορές ακόμα και άτομα της ίδιας οικογένειας δεν εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον. Ο έλεγχος που επιβάλλουν ένοπλες ομάδες στις γυναίκες, ιδίως παραστρατιωτικές ομάδες, έχουν σχεδιασθεί για να επανεδραιώσουν την παραδοσιακή ιεραρχία. Με δεδομένο ότι ενήλικες γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία σε τέτοιες κοινότητες, η προσπάθεια να εδραιωθούν τα παραδοσιακά πρότυπα τους βοηθά να επανεδραιώσουν άλλες μορφές εξάρτησης από τοπικά αφεντικά και δομές εξουσίας. Στοιχεία που αντιτίθενται σε αυτές τις δομές, όπως εμπορικά σωματεία, γυναικείες οργανώσεις ή ομάδες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στοχοθετούνται ο τρόμος και οι απειλές χρησιμοποιούνται για να εμποδίσουν τις γυναίκες να δραστηριοποιηθούν στις ομάδες αυτές, όπως καθίσταται σαφές από τις μαρτυρίες και τις καταθέσεις των ειδικών. Ένας από τους τρόπους, με τους οποίους η κυβέρνηση της Κολομβίας, οι διάφορες ένοπλες ομάδες, άλλα έθνη αλλά και διεθνείς οργανισμοί, επιδιώκουν να νομιμοποιήσουν τις πράξεις τους, είναι να επικεντρώνονται στον πόλεμο κατά των ναρκωτικών. Το μόνο σχόλιο που έκαναν οι συνεντευξιαζόμενές μου, οι μαρτυρίες ή

η μάρτυρας – ειδικός σχετικά με το θέμα αυτό, είναι η έκθεση σχετικά με την καταστροφή που υπέστησαν οι παραδοσιακές φάρμες, εξαιτίας του ψεκασμού των καλλιεργειών. Η αλήθεια είναι ότι η διαφθορά από το εμπόριο ναρκωτικών επηρεάζει ακριβώς τις ομάδες και τους θεσμούς που ισχυρίζονται ότι πολεμούν εναντίον του: τις πολιτικές τάξεις και τις παραστρατιωτικές ομάδες. Ακόμα και οι αντάρτες, που για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν προσεκτικοί όσον αφορά στην ανάμειξή τους με τους εμπόρους ναρκωτικών, σε ορισμένες περιπτώσεις ανέλαβαν οι ίδιοι το εμπόριο ναρκωτικών, ενώ σε άλλες εκμεταλλεύθηκαν τους διακινητές, προκειμένου να τους φορολογήσουν ή να αυξήσουν τα έσοδά τους. Οι εκστρατείες ενάντια στους διακινητές ναρκωτικών επηρεάζουν τη ζωή των απλών ανθρώπων, ενώ οι ίδιοι οι εγκληματίες, σε αρκετές περιπτώσεις, χρηματοδοτούν πολιτικούς, είναι ενταγμένοι στις παραστρατιωτικές ομάδες, αποκτώντας γη και χειρίζονται τάγματα θανάτου, παράλληλα με τον στρατό και την αστυνομία.

Η συνέπεια όλων αυτών στις κοινότητες είναι η πληθυσμιακή αποψίλωση των αγροτικών περιοχών, η εξαθλίωση του άμαχου πληθυσμού και η αυξημένη μετανάστευση στις πόλεις. Ιδίως οι γυναίκες μένουν έρημες και απροστάτευτες στις πόλεις και τα χωριά, τα οποία ελέγχονται από ένοπλες και βίαιες φράξιες, ενώ οι τοπικές και διεθνείς αρχές είτε αγνοούν είτε είναι συνένοχες στις δραστηριότητες αυτών των ομάδων.

7. Συμβολή

Από ψυχολογική άποψη, η έρευνα αυτή συνέβαλε στον προσδιορισμό της φυσικής και συμβολικής βίας ενάντια στις γυναίκες, υπό τις ιδιαίτερες συνθήκες της κολομβιανής κουλτούρας, της κυβέρνησης της και των τοπικών αρχών, καθώς και των ποικίλων ένοπλων ομάδων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

Έχει δειχθεί πώς οι γυναίκες βιώνουν τη βία και πώς αυτή η βία δεν είναι απλώς φυσική αλλά πνευματική, συναισθηματική και συμβολική, ως μέσον επιβολής ελέγχου και εξουσίας, όπως άλλωστε έχουν υποστηρίξει οι Bourdieu (1990) και Martin (1999). Η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει πολλά από τα σημεία που επεσήμανε η Nicolie-Ristanovic (1995, 2000), όσον αφορά στο πώς οι γυναίκες εκλαμβάνουν και βιώνουν τη βία, στις μελέτες της για τον πόλεμο στα Βαλκάνια.

Κατά δεύτερον, ακόμα και υπό τις πατριαρχικές δομές, ο παραδοσιακός ρόλος των γυναικών εντός της οικογένειας κυριαρχείται από την αρσενική ισχύ (Καντζάρα, 2006)· ως συνέπεια του εμφυλίου πολέμου, άλλωστε, πολλές γυναίκες έγιναν επικεφαλής των σπιτιών και μοναδικοί γονείς, με όλο το βάρος της υποστήριξης των οικογενειών να πέφτει σε αυτές. Το γεγονός αυτό θα δημιουργήσει ένα νέο προφίλ στα υπάρχοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα.

Στις εγκληματολογικές σπουδές, η βία στον πόλεμο ακόμα προσδιορίζεται, κατά κύριο λόγο, με όρους βασισμένους στην αντρική εμπειρία. Η μελέτη αυτή επιδιώκει να προβάλλει την αντίληψη σχετικά με τον τρόπο, με τον οποίον αντιλαμβάνονται τη

βία στον πόλεμο οι γυναίκες, και την ανάγκη να υποστηρίξουν τα δικαιώματά τους και να τιμωρήσουν τους δράστες. Στην Κολομβία έχει γίνει λίγη δουλειά σχετικά με το φύλο και τη βία εις βάρος των γυναικών, εκτός από μερικές φεμινίστριες συγγραφείς και κοινωνικούς επιστήμονες. Η διατριβή αυτή φιλοδοξεί να συμβάλει στην κατανόηση των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων, οι οποίες υφίστανται σε συνθήκες εμφυλίου πολέμου, αποκαλύπτοντας τις διακρίσεις και τα πολλαπλά αδικήματα που διαπράττονται από ένοπλες ομάδες, ιδίως παραστρατιωτικές οργανώσεις.

Στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το πρόβλημα της απουσίας επαρκούς δράσης έναντι της βίας εις βάρος των γυναικών εξακολουθεί. Όπως τόνισε η Bunch (1995: 175): «Η κατανόηση αυτής της έννοιας συμβάλλει στην οικοδόμηση της πολιτικής θέλησης, που καταγγέλλει αυτό το είδος βίας στις ζωές μας και στις κοινότητές μας, τόσο σε τοπικό όσο και σε κρατικό επίπεδο. Για να επιτύχουμε μία επιτυχή αναστροφή, πρέπει να επανεξετάσουμε τους τρόπους, βάσει των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών έχουν κατηγοριοποιηθεί και αποπεμφθεί ως «ιδιωτικό» ζήτημα». Το σχόλιό της, ότι «χρειαζόμαστε να προωθήσουμε την έννοια ότι τα κράτη έχουν κοινή ευθύνη να έρθουν αντιμέτωπα με τα ζητήματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών, ιδιαίτερα τη βία ενάντια στις γυναίκες» (ibid:175) έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση της Κολομβίας, όπου οι γυναίκες βιώνουν σε καθημερινή βάση το είδος της βίας που περιγράφηκε σε αυτήν τη διατριβή. Διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις δεν εστιάζουν τις εργασίες τους στις επιπτώσεις της βίας – στο πλαίσιο ενός εμφυλίου πολέμου – επί των γυναικών, ενώ βασίζονται πολύ στο έργο των γυναικείων οργανώσεων. Η παρούσα διατριβή συνιστά μία εξειδικευμένη μελέτη για τα αδικήματα εις βάρος των γυναικών σε συγκεκριμένες συνθήκες πολέμου, στην Κολομβία.

Σε μεθοδολογικό επίπεδο, επιδιώχθηκε η βελτίωση των τεχνικών της συνέντευξης και η έμφαση στην ανάγκη να επιδεικνύεται ευαισθησία στις γυναίκες στις διαφορετικές τους κοινότητες· επίσης, η κατανόηση των ιδιαίτερων κοινωνικών πλαισίων τους, προκειμένου να αναπτυχθούν, με τον τρόπο αυτόν, κατάλληλες ή ιδιαίτερες θεωρίες για τις γυναίκες στην Κολομβία και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, ή τουλάχιστον να υπάρξει συμβολή στη διαμόρφωση της δικής τους πραγματικότητας.

Η μελέτη αυτή επιβεβαιώνει τα πορίσματα των ΜΚΟ και των διεθνών οργανισμών, όσον αφορά στις περιγραφές τους για τις ιδιαίτερες συνθήκες τις οποίες βιώνουν οι γυναίκες, όπως σωματικές επιθέσεις, απειλές, δολοφονίες συγγενών προσώπων, εκτοπισμός, τις κοινωνικές τους συνθήκες και την ευπάθειά τους.

7.1. Νομικά και πρακτικά μέτρα

Είναι πολύ σημαντικό ότι οι κυβερνητικές αρχές, οι ακαδημαϊκοί και οι ερευνητές δέχονται την πραγματικότητα της βίας εις βάρος των γυναικών, και την ανάγκη να υποστηρίξουν τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών. Δεν είναι αρκετό, ωστόσο, να προβαίνουμε σε δηλώσεις. Όπως έχει σημειωθεί από υπέρμαχους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χωρίς συντονισμένη δράση, με σκοπό την ένταξη των γυναικείων δικαιωμάτων σε όλους τους τομείς της κυβερνητικής πολιτικής και της νομοθεσίας, δεν πρόκειται να σημειωθεί πρόοδος. Είναι ανάγκη να δημιουργηθεί μία κοινωνική υποδομή, που θα φροντίζει για την ευημερία των γυναικών και των παιδιών, με ενιαίο τρόπο.

8. Μερικές προτάσεις προς την κυβέρνηση, τις τοπικές αρχές και τις ΜΚΟ

Η διατριβή διατυπώνει προτάσεις προς την κολομβιανή κυβέρνηση και τις ΜΚΟ, σχετικά με τις ανάγκες των γυναικών, που έχουν υπάρξει θύματα βίας και την υποστήριξη που χρειάζονται.

Στην πρώτη περίπτωση, είναι πολύ σημαντικό να τερματισθεί ο εμφύλιος πόλεμος, και να εμπεδωθεί το αίσθημα ειρήνης και ασφάλειας για το σύνολο του πληθυσμού· η ευθύνη γι' αυτά εναπόκειται σε όλες τις εμπλεκόμενες, στον εμφύλιο, πλευρές. Ωστόσο, είναι επίσης σημαντικό οι κολομβιανές αρχές να τερματίσουν το καθεστώς ατιμωρησίας που υφίσταται, έτσι ώστε οι ένοπλες ομάδες – συμπεριλαμβανομένων των ενόπλων δυνάμεων του κράτους – να λογοδοτήσουν για τη βία που διαπράττουν.

Η βία πρέπει να γίνει κατανοητή σε όλες τις μορφές της, όχι μόνο από την άποψη της σωματικής βλάβης, αλλά και ως τραύμα που βιώνουν οι γυναίκες ως επιζώσες και ως θύματα του κολομβιανού εμφυλίου πολέμου, όπως περιγράφεται στην παρούσα μελέτη.

Η πρωταρχική ευθύνη για την υλοποίηση των αλλαγών ανήκει στην κυβέρνηση της Κολομβίας· είναι, όμως, σημαντικό οι περιφερειακές και τοπικές αρχές να συνδράμουν, από την πλευρά τους, τη δημιουργία των πολιτικών και την εφαρμογή των νόμων, για την προστασία των γυναικών και την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους. Στο μεταξύ, είναι απαραίτητη η στήριξη όσων που έχουν εκτοπιστεί, έχουν υποστεί βιασμό και σεξουαλικές επιθέσεις, και όσων χρειάζονται βοήθεια για να ανανήψουν από το τραύμα της διαβίωσης υπό καθεστώς εμφυλίου πολέμου.

Κυβέρνηση και οι τοπικές αρχές θα πρέπει να:

- Παράσχουν ασφαλές καταφύγιο για τους εκτοπισμένους και τις οικογένειές τους, καθώς και την απαραίτητη ιατρική βοήθεια, που θα τους βοηθήσουν να ξεπεράσουν το τραύμα που έχουν βιώσει.

- Διώξουν τους δράστες βίαιων πράξεων κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και να τερματίσουν την ατιμωρησία.
- Βοηθήσουν τους ανθρώπους να επιστρέψουν στη γη ή στις εστίες τους, απ' όπου εκδιώχθηκαν με τη βία.
- Λάβουν μέριμνα, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι προγράμματα, όπως ο ψεκασμός των καλλιεργειών δεν επηρεάζουν το ευρύτερο πληθυσμό, και να αποζημιώσουν όσους υπέστησαν ζημία από αυτά.
- Χρηματοδοτήσουν και να υποστηρίξουν μη κυβερνητικές οργανώσεις, που παρέχουν βοήθεια στα θύματα του εμφυλίου πολέμου.
- Παράσχουν υποστήριξη σε οργανώσεις, που προωθούν και παρέχουν νομική υποστήριξη στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων των γυναικών.
- Προωθήσουν την ισότητα των φύλων μέσω της εκπαίδευσης στα σχολεία και στην κοινότητα, και με τη συνδρομή των ΜΜΕ να θέσουν υπό αμφισβήτηση τα στερεότυπα που ενισχύουν την εξουσία των ανδρών επί των γυναικών.
- Ασκήσουν διώξεις στους θύτες της ενδοοικογενειακής βίας, και να εξασφαλίσουν ότι η ενδοοικογενειακή βία δεν θεωρείται πλέον ως μια ιδιωτική υπόθεση.
- Ενισχύσουν τις γυναίκες εντός των κοινοτήτων τους, μέσω της εκπαίδευσης και της δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο. Πολλές από αυτές, όπως ο OFP, ήδη το κάνουν αυτό, και υπό εξαιρετικά πιεστικές συνθήκες, χωρίς την υποστήριξη των αρχών και υπό την απειλή εχθρικών ενεργειών εκ μέρους των αρχών αυτών ή των ένοπλων ομάδων. Είναι σημαντικό οι αρχές κάθε επιπέδου, να εφαρμόζουν το νόμο και να παρέχουν στις ΜΚΟ την απαραίτητη υποστήριξη, προκειμένου να φέρουν εις πέρας το έργο τους.

Υπό το πρίσμα αυτό, είναι σημαντικό να αναγνωρισθεί η ύπαρξη και ο ρόλος οργανώσεων, όπως ο OFP, στη συνδρομή και φροντίδα των γυναικών, που πέφτουν θύματα κακοποίησης στην περιοχή.

Οι διεθνείς οργανισμοί και οι ΜΚΟ έχουν διεξαγάγει σημαντική έρευνα σχετικά με τη βία εις βάρος των γυναικών· μεταξύ άλλων, τέτοιοι οργανισμοί είναι η Διεθνής Αμνηστία, ο ΟΗΕ και ο OXFAM. Οι οργανισμοί και οι ΜΚΟ αυτές έχουν συνεισφέρει σημαντικά, τόσο με την έρευνα και τα ευρήματά τους, όσο και με τις προτάσεις, που έχουν υποβάλει στην κυβέρνηση της Κολομβίας. Ωστόσο, η δραστηριότητά τους εξαρτάται από το έργο τοπικών ομάδων· οι ομάδες αυτές τους παρέχουν πληροφορίες, καθώς και τις περιπτώσεις, για τις οποίες συντάσσουν αναφορές, και παρέχουν έμπρακτη υποστήριξη. Η ευθύνη για να διορθωθεί αυτή η κατάσταση, εναπόκειται στην κολομβιανή κυβέρνηση και τα άλλα θεσμικά όργανα

της Κολομβίας. Στην Κολομβία, ωστόσο, αυτή η βοήθεια εξακολουθεί να είναι ανεπαρκής.